

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce



Viktorie Vondráčková

**Využití mediace při práci s mladistvými pachateli trestné
činnosti**

**The Use of Victim-Offender Mediation in Working with
Juvenile Delinquents**

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Karolína Faberová

Praha, 2023

Poděkování

Ze srdce děkuji Mgr. Karolíně Faberové za laskavou podporu a odborné vedení bakalářské práce. Rovněž děkuji Mgr. Janě Dlouhé za cenné rady týkající se metodologické stránky výzkumného projektu a za ochotu zodpovídat mé dotazy. Můj dík patří také mé rodině, příteli a přátelům za trpělivou podporu po dobu psaní práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.



Viktorie Vondráčková

V Praze dne 28. 6. 2023

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem mediace mezi obětí a pachatelem. Jejím cílem je shrnout teoretické a praktické možnosti využití této metody, její psychologický potenciál a možný přínos a limity ve vztahu k mladistvým pachatelům. První část práce tvoří přehled literatury. Na úvod představuje psychologický profil mladistvého pachatele z pohledu českého trestního práva a vývojové psychologie. Rovněž zkoumá výskyt kriminálního chování v dospívání a jeho rizikové faktory. Dále nastiňuje koncept psychosociální zralosti a jeho spojení s antisociálním chováním. Kromě toho se práce zabývá také konceptem restorativní justice a praktickým uplatněním restorativních programů. Detailně popisuje metodu mediace mezi obětí a pachatelem se zvláštním zřetelem na mladistvé pachatele. Text dále rozebírá psychologický dopad mediace jakož i její účinnost v řešení trestné činnosti. V druhé části práce je navržen teoretický výzkumný projekt. Ten se pokouší určit, zda úroveň psychosociální zralosti pachatele hraje v mediaci roli. Také je zaveden nový přístup k hodnocení účinnosti mediace, který jako svůj ukazatel využívá změnu postoje.

Klíčová slova: mladistvý pachatel; juvenilní delikvence; psychosociální zralost; restorativní justice; mediace mezi obětí a pachatelem

Abstract

Bachelor thesis explores the topic of victim-offender mediation. Its aim is to summarise theoretical and practical possibilities of using this method, its psychological potential and possible benefits and limits in relation to juvenile delinquents. The first part of the thesis consists of a literature review. First, it introduces a psychological profile of a juvenile delinquent from the viewpoint of Czech criminal law and developmental psychology. It also examines the occurrence of criminal behaviour in adolescence and its risk factors. Moreover, the concept of psychosocial maturity and its connection to antisocial behaviour is outlined. Apart from this, the thesis also deals with the concept of restorative justice and practical application of restorative programmes. The method of victim-offender mediation is described in detail and with special regard to juveniles. The text further discusses the psychological impact of mediation as well as its efficiency in dealing with crime. In the second part of the thesis, a theoretical research project is proposed. It attempts to determine whether juvenile's level of psychosocial maturity plays a role in mediation. A new approach to the assessment of efficacy of mediation is also established using attitude change as its indicator.

Key words: juvenile delinquent; juvenile delinquency; psychosocial maturity; restorative justice; victim-offender mediation

Obsah

Úvod.....	9
I. Teoretická část	10
1. Mladistvý pachatel.....	10
1.1. Psychosociální vývoj.....	11
1.2. Kriminální percepce a myšlení.....	13
1.3. Kriminální chování.....	15
2. Rizikové faktory kriminality mladistvých	17
2.1. Psychosociální zralost	18
2.1.1. Pojetí psychosociální zralosti Steinberga a Cauffmanové.....	19
2.2. Souvislost mezi psychosociální zralostí a kriminálním chováním	21
3. Restorativní justice	23
3.1. Principy restorativní justice.....	24
3.2. Restorativní programy.....	25
3.2.1. Cílová skupina	26
3.2.2. Selekce případů	27
4. Mediace mezi obětí a pachatelem.....	30
4.1. Mediace v kontextu českého právního systému.....	32
4.2. Mediace jako psychosociální intervence.....	32
4.2.1. Psychologický dopad mediace	33
4.2.2. Efektivita mediace	36
II. Empirická část – návrh výzkumného projektu	39
5. Cíl výzkumu.....	39
5.1. Výzkumné otázky a hypotézy	40
6. Metodika	41
6.1. Výzkumný soubor	41
6.2. Měřicí nástroje	41

6.3. Procedura.....	45
6.4. Statistická analýza.....	46
6.5. Etika výzkumu	47
7. Diskuse.....	49
Závěr	54
Reference	55
Seznam příloh	69
Přílohy.....	70
Příloha č. 1	70

Seznam zkratk

AL	adolescence-limited antisocial behavior
APA	American Psychological Association
LCP	life-course-persistent antisocial behavior
PMS	Probační a mediační služba
TČ	trestný čin
ZSM	zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Úvod

Hnutí restorativní justice v čele s metodou mediace mezi obětí a pachatelem poutá v posledních čtyřech desetiletích značnou pozornost ze strany odborníků i laické veřejnosti (Hansen & Umbreit, 2018). V současnosti je mediace napříč státy uznávána jako jeden z mnoha prvků nezbytných pro efektivní řešení kriminality mladistvých (Reyes-Quilodran et al., 2019). Také v České republice si restorativní justice našla své místo, avšak na rozdíl od jiných zemí, jako je například Nový Zéland, zde i nadále převládá přístup orientovaný spíše na převýchovu a potrestání mladistvého, než na podporu rozvoje relevantních kompetencí a posilování pocitu odpovědnosti za spáchaný čin (Masopust Šachová, 2019).

Cílem bakalářské práce je proto šířit povědomí o koncepci restorativní justice a jejím praktickém uplatnění při práci s mladistvými pachateli. Práce se konkrétně zabývá metodou mediace a jejím psychologickým dopadem na pachatele. Ptá se na to, zda je mediace pro mladistvé pachatele vhodná a jaké jsou její přednosti a limity. Bakalářská práce navazuje na výzkum v oblasti psychosociální zralosti adolescentů (Cauffman & Steinberg, 2000; Monahan et al., 2009; Pailing & Reniers, 2018; Simmons et al., 2020) a rozličných aspektů mediace (Choi et al., 2011; Dhimi, 2016a; Hansen & Umbreit, 2018; Jonas et al., 2022; Meléndez, 2020; Sherman et al., 2014).

Práce se dělí na teoretickou část a empirickou část, jejíž součástí je návrh výzkumného projektu. V celém textu je citováno podle normy APA (American Psychological Association, 2020). První kapitola práce představuje profil mladistvého pachatele s ohledem na relevantní právní skutečnosti a další důležité psychologicko-kriminologické poznatky. Druhá kapitola stručně shrnuje rizikové faktory kriminality mladistvých, které následně dává do souvislosti s vybranou koncepcí psychosociální zralosti. Třetí kapitola nachází těžiště v restorativní justici a v zaměření a fungování restorativních programů. Závěrečná kapitola vymezuje mediaci mezi obětí a pachatelem nejprve jako typ restorativního programu a posléze jako jednorázovou psychosociální intervenci, přičemž rozebírá její působení na pachatele a účinnost z pohledu vybraných měřítek.

Výzkumný projekt pak navrhuje způsob, jakým by bylo možné ověřit, zda úroveň psychosociální zralosti pachatele souvisí s fungováním mediace a jejími výsledky. Závěry, plynoucí z realizace projektu, by mohly sloužit jako podklad pro zavedení screeningu úrovně psychosociální zralosti pachatelů před vstupem do mediace. Projekt si rovněž pokládá otázku, zda se postoj pachatele k trestné činnosti může vlivem mediace měnit.

I. Teoretická část

1. Mladistvý pachatel

Young et al. (2017) vymezují kriminalitu mladistvých jako trestnou činnost páchanou jedinci ve věku trestní odpovědnosti, kteří současně nedosáhli stanovené hranice plnoletosti. Hranice trestní odpovědnosti a plnoletosti se přitom napříč státy poněkud liší. V České republice se plnoletostí dle občanského zákoníku (čili zákona č. 89/2012 Sb.) rozumí zletilost, již se nabývá dovršením 18. roku věku. Nezletilé osoby jsou pak všechny osoby mladší 18 let.

České trestní právo se ke kriminálnímu chování nezletilých vyjadřuje v samostatném zákoně č. 218/2003 Sb., čili zákoně o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zkráceně zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále ZSM). ZSM všechny nezletilé osoby označuje výrazem mládež, poněvadž nezletilost je pojmem občanskoprávním, které nemá ve sféře trestního práva v zákoně oporu. Označení mládež v sobě pak zahrnuje dvě kategorie – děti a mladistvé. Zatímco děti nejsou za své činy z hlediska trestního práva odpovědné, osoby starší 15 let již ano, neboť právě 15. rok věku tvoří dle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) práh trestní odpovědnosti.

Trestní právo tuto významnou změnu reflektuje tím, že užívá specifického pojmu **mladistvý**. Mladistvý je dle § 2 ZSM „ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.“ Tato doba se počítá ode dne následujícího po 15. narozeninám mladistvého a končí dnem jeho 18. narozenin včetně. Označení mladistvý se zároveň vztahuje na dobu, kdy jedinec spáchal i dokonal protiprávní čin, nikoliv kdy se jeho čin začal projednávat (Brucknerová & Hrušáková, 2015).

Dle § 13 trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) se trestným činem rozumí „...protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“ V případě mladistvých se ovšem nehovoří o trestném činu, nýbrž o provinění. Provinění je v zásadě ekvivalentem trestného činu – ovšem bez jeho negativních konotací (Brucknerová & Hrušáková, 2015). Toto označení ZSM zavádí ve snaze mladistvým neudělovat potenciálně škodlivé „nálepky“, jelikož je známo, že „nálepky“ označující deviantní chování mohou zasahovat do vývoje sebepojetí jedince a tím u něj podněcovat chování v souladu s udělenou nálepkou (Kroska et al., 2017).

Ačkoliv je tedy mladistvým osobám přisuzována trestní odpovědnost, § 5 ZSM připouští, že „mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby

mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“ Pakliže existují důvodné pochybnosti o dostatečné rozumové a mravní vyspělosti jedince, je záhodno k případu přizvat znalce – dětského psychologa a dětského psychiatra – aby tyto pochybnosti buď podpořili, nebo vyvrátili. Znalost vývojové psychologie je tudíž pro učinění závěrů nezbytná, poněvadž vyspělost mladistvého se zpravidla posuzuje oproti zákonitostem normálního vývoje (Brucknerová & Hrušáková, 2015).

Trestní právo a vývojová psychologie ovšem vycházejí z odlišné terminologie. Vývojová psychologie pojem mladistvý, zavedený v trestním právu, nezná. Namísto toho používá obecné označení adolescent. Je důležité si uvědomit, že období dospívání se z pohledu psychologie zpravidla dělí na dvě fáze. Rané dospívání, běžně označované jako **pubescence**, je vymezeno zhruba 11.–15. rokem života, pozdní dospívání neboli **adolescence**, pak trvá přibližně dalších pět let a trvá od 15 do 20 let. První fáze je spojena převážně s tělesným dospíváním; dominantou druhé fáze je komplexní psychosociální proměna jedince (Vágnerová & Lisá, 2021). Z uvedeného dělení je patrné, že věk mladistvých spadá do stadia pozdní adolescence. Předkládaná práce chápe výrazy mladistvý, dospívající a adolescent jako synonyma.

1.1. Psychosociální vývoj

Vývojový úkol údobí adolescence spatřuje Erikson (2015) v otázce utváření vlastní identity. Konflikt tohoto stadia příznačně nazývá zmatení identity proti identitě. Dospívající by měl v průběhu tohoto stadia vyjádřit věrnost zvolené celistvé identitě, avšak závazek z toho pramenící v něm může vzbuzovat pocity zmatku a nevole. V návaznosti na to Erikson (2022, s. 238) hovoří o psychosociálním moratoriu: „Mysl adolescenta je v podstatě myslí ve stavu moratoria, psychosociálního stadia mezi dětstvím a dospělostí, mezi morálkou, jíž se dítě naučilo, a etikou, kterou má rozvíjet jako dospělý.“

Dá se tedy říct, že adolescenti stojí někde mezi svou dětskou identitou, kterou opouštějí, a dospělou identitou, kterou se snaží rozpoznat. Napětí spojené s potřebou nalézt sebe sama se projevuje aktivním pohroužením do sebe a egocentrismem dospívajícího. Adolescenti své zážitky a zkušenosti často vnímají jako výjimečné a mají pocit, že je nikdo jiný nemůže pochopit (Levine & Munsch, 2019). Navenek můžeme touhu po sebepoznání pozorovat také v chování dospívajících. Adolescenti experimentují s různými variantami chování, čímž testují své hranice i hranice druhých. To často vede k experimentaci s extrémními či riskantními způsoby jednání (Vágnerová & Lisá, 2021).

Formování identity se uskutečňuje také skrze navazování intenzivních vrstevnických vztahů a prvních sexuálních kontaktů. Langmeier a Krejčířová (2006) se zmiňují o tom, že v průběhu adolescence dochází k procesu emancipace od rodičů a prohlubování a rozšiřování vrstevnické sítě. Dospívající jsou značně citliví vůči názorům svých vrstevníků, což ovlivňuje jejich rozhodování a chování. Vliv vrstevníků na adolescenta přitom může být přímý (výsledek vrstevnického tlaku) či nepřímý (touha po získání uznání skupiny, strach z odmítnutí skupinou). Adolescenti se mnohdy pod tlakem vrstevníků zapojují do aktivit, kterých by se jako jednotlivci neúčastnili. Jako příklad lze uvést vandalství nebo spolupachatelství (Cauffman & Steinberg, 2012).

Změna náhledu na vlastní osobu nepochybně souvisí s pokračujícím vývojem mozku. Svůj podíl na tom mají hormonální změny nastartované příchodem puberty. Vlivem jejich působení je mozek dočasně pružnější, což vede ke změnám na úrovni uvažování, emočního prožívání i chování. Následkem postupného zrání mozku se významně proměňují kapacity psychických funkcí (myšlení, pozornost, paměť aj.). Tyto změny mohou být dočasného i trvalého rázu (Vágnerová & Lisá, 2021).

Pro myšlení v období adolescence je charakteristický přechod do stadia formálních logických operací, jehož počátek je vymezen zhruba 11. rokem života. Stadium formálních logických operací završuje kognitivní vývoj jedince a trvá až do konce jeho života (Hanfstingl et al., 2019). Dle Piageta (1964) je pro myšlení dospívajících příznačný nástup tzv. hypoteticko-deduktivních operací, které jedinci umožňují uvažovat na základě hypotéz. Myšlení dospívajících se díky tomu stává nezávislé na faktické realitě. Nově získaná schopnost abstrakce též zahrnuje možnost přemýšlet nad abstraktními koncepty (jako je svoboda, spravedlnost, smrt apod.).

V době dospívání dochází také k nárůstu plasticity frontoparietální sítě a rozvoji vyšších kognitivních a exekutivních funkcí (př. schopnost sebekontroly a potlačování impulsů, plánování, rozhodování). Současně dozrávají subkortikální mozkové struktury, zejména limbický systém, jenž je aktivní při zpracovávání emocí a v procesu interpersonální percepce (Arain et al., 2013). Subkortikální struktury dokonce dozrávají rychleji než oblasti prefrontální kůry vztažené k seberegulaci. Důsledkem je oslabený vývoj inhibiční kontroly. Inhibiční kontrola lineárně narůstá v průběhu dětství a rané fáze dospívání, ovšem ve střední adolescenci se její vývoj zpomaluje (Cope et al., 2020; Fosco et al., 2019).

Mezi sníženou inhibiční kontrolou a zvýšenou náchylností dospívajících k riskování vidí někteří autoři spojitost. Domnívají se, že rychlejší zrání subkortikálních struktur limbického systému, vyladěných na rychlé zpracování emocí, aktuálních stimulů a dosažení odměny, adolescenty, především ve věku 14–17 let, neustále nutí vyhledávat pro sebe nové a extrémní podněty. Takovými podněty se mohou stát riskantní situace včetně těch, co vyžadují překročení zákonných norem (Casey, 2015; Casey et al., 2008; Steinberg, 2008). Tato domněnka nachází jistou oporu také v longitudinálním empirickém výzkumu (Meeus et al., 2021).

Rozdílné tempo zrání subkortikálních a kortikálních oblastí se tedy projevuje jako sklon jednat impulzivně. Také má za následek celkovou emoční nevyrovnanost dospívajících. S přibývajícím věkem a inhibiční kontrolou se pak emoční regulace posiluje a bouřlivé emocionální výkyvy naopak uklidňují (Vágnerová & Lisá, 2021). Impulsivita se rovněž řadí mezi nejvýznamnější rizikové faktory suicidálního jednání adolescentů (Bilsen, 2018). Suicidium je dokonce čtvrtou nejčastější příčinou úmrtí ve věkové skupině 15–29 let (World Health Organization, 2021).

1.2. Kriminální percepce a myšlení

V kontextu práce je vhodné zabývat se také dvěma fenomény, které s kriminálním chováním souvisejí. Tzv. kriminální percepce a kriminální myšlení v mnoha ohledech souvisí s kriminálním chováním v adolescenci, přičemž oba jevy jsou odvislé od vývoje kognice a morálky (Petoft & Abbasi, 2022; Wallinius et al., 2011). Kvalitativní proměna myšlení a nástup stadia formálních logických operací, které má svůj počátek v raném dospívání (Hanfstingl et al., 2019), se překrývá s obdobím vývoje autonomní morálky (Petoft & Abbasi, 2022).

Přestože je zárodek morálky vytvořen již v raném dětství, přičemž klíčový podíl na tom mají zejména rodiče (Tan & Yasin, 2020), teprve v období adolescence se začíná samostatně rozvíjet. Morální zralosti pak jedinec standardně dosáhne nejdříve v pozdní adolescenci a mladé dospělosti (Brugman et al., 2021). Walters (2020) se nicméně domnívá, že zatímco většina adolescentů zpravidla funguje na konvenční úrovni morálního usuzování, mladiství pachatelé (i dospělí pachatelé) daleko častěji zůstávají na prekonvenční úrovni. To znamená, že u nich nadále převládá orientace na odměnu a trest, což značí opoždění v morálním vývoji. Autor vychází z teorie morálního vývoje od Kohlberga (viz např. Kohlberg & Hersh, 1977).

Petoft a Abbasi (2022) definují **kriminální percepce** jako schopnost rozumět kriminálním situacím a chovat se v souladu se zákonem. Proto předpokládají, že za jejím

vznikem a vývojem stojí jednak nárůst kognitivní kapacity, jednak kvalitativní proměna morálního uvažování. Ze závěrů neuropsychologických studií vyplývá, že k tomuto vývojovému skoku dochází právě v období adolescence vlivem dozrávání mozku. Z toho důvodu zde autoři vidí počátek rozvoje kriminální percepce, pročež uzavírají, že až s rozvojem kriminální percepce můžeme hovořit o trestní odpovědnosti jedince (Petoft & Abbasi, 2022).

Blatníková et al. (2016) charakterizují **kriminální myšlení** jako maladaptivní myšlenkové vzorce, jež vedou k osvojení a udržení kriminálního životního stylu. Kriminální životní styl se rozvíjí interakcí predispozic jedince (slabé sociální vazby, špatný sebeobraz a tendence vyhledávat vzrušení) s rizikovými faktory (nižší inteligence, rodinné zázemí, antisociální vrstevníci aj.), avšak v otázce jeho persistence jsou stěžejní prokriminální rozhodnutí jedince (Walters & White, 1989).

Bylo zjištěno, že kriminální vzorce myšlení významně souvisí s věkem. S přibývajícím věkem se prokriminální postoje oslabují (Blatníková et al., 2016), což někteří autoři (např. Wallinius et al., 2011) vysvětlují tím, že jedinec zraje a získává nové životní zkušenosti, které jej od kriminálních způsobů uvažování a jednání mohou odrazovat. Tzv. sebezáchovné kognitivní distorze, které tvoří náplň kriminálního myšlení, totiž v první řadě pramení z egocentrické předpojatosti jedince a nižších stupňů morálního uvažování. Obojí je typické pro dětský a adolescentní věk (Barriga et al., 2000).

Sebeochranné kognitivní distorze jsou zkreslení vzniklá nepřesnými způsoby vnímání nebo přisuzování významu zkušenostem. Tato zkreslení slouží primárně k ochraně sebeobrazu člověka a k redukci emočního stresu (Barriga et al., 2000). Svou podstatou mají velmi blízko k technikám neutralizace. Neutralizace pachatelům slouží ke zmírnění pocitů viny z porušení společenských norem skrze racionalizaci jejich činu (Sykes & Matza, 1957).

Jednou z konkrétních technik neutralizace, které Sykes a Matza (1957) popisují, je popírání odpovědnosti za spáchaný čin. Vlivem této techniky si delikvent vysvětluje svůj čin jako „nehodu“ nebo jako výsledek působení vnějších sil mimo jeho kontrolu. Zodpovědnost za své chování tím pádem přesouvá na okolí, čímž se staví do pasivní role a odcizuje se sám od sebe. Úkolem trestní justice je proto aktivizovat pachatele, ukázat mu následky jeho činu a podpořit ho v přijetí odpovědnosti za svůj čin i budoucí chování. Tuto úlohu na sebe bere jeden z centrálních principů restorativní justice (Farkas et al., 2020), o které pojednává třetí kapitola práce.

1.3. Kriminální chování

Vývojové zákonitosti a psychologické fenomény, popsané výše, poukazují na to, že sociálně-patologické jevy, včetně delikvence a závažnějších forem kriminálního chování, nejsou v životech adolescentů ničím neobvyklým (Arain et al., 2013). Přestože se problematika kriminálního chování týká obou pohlaví, většinu deliktů mají na svědomí **dospívající muži**. Muži různého stáří se historicky dopouštějí více deliktů než ženy, leč se tato mezera postupně zmenšuje (Leve et al., 2015). Mladí muži mají i nadále daleko větší pravděpodobnost, že se stanou jak pachateli, tak oběťmi násilí (World Health Organization, 2015). Závěry studií z posledních let proto upozorňují na existenci pohlavně diferencovaných mechanismů rozvoje kriminálního chování, jež pramení z kombinace genderově specifických kriminogenních faktorů (Arteaga et al., 2021; McGill & Stefurak, 2021).

Pokud se podíváme na vývojový trend kriminality v závislosti na věku pachatelů, zjistíme, že kriminalita v období adolescence významně narůstá. Její míra je ve srovnání s jinými vývojovými etapami dokonce nejvyšší (Andersen et al., 2016; Farrell et al., 2015; Hirschi & Gottfredson, 1983; Matthews & Minton, 2018; Moffit, 1993). Již ve 30. letech 19. století byla popsána křivka zachycující tuto skutečnost (Matthews & Minton, 2018). Tato křivka později vešla ve známost pod názvem **age-crime curve** (do češtiny lze přeložit jako křivka věk-kriminalita) a dnes je považována za jeden z nejvíce konzistentních a univerzálních poznatků vývojové kriminologie (Hirschi & Gottfredson, 1983).

Podoba křivky se napříč etnickým a národnostním původem neliší, stejně jako je nezávislá na historickém období a sociokulturních a ekonomických podmínkách (Hirschi & Gottfredson, 1983; Monahan et al., 2009). Svým tvarem nápadně připomíná zvon či obrácené písmeno „u“. Z její podoby lze vyčíst, že kriminalita během dospívání postupně stoupá, vrcholí v pozdní adolescenci okolo 17. roku věku a poté od konce dospívání, respektive od počátku mladé dospělosti, opět strmě klesá. Z průběhu křivky je patrné, že převážná část dospívajících pachatelů nakonec trestné činnosti s přibývajícím věkem a přechodem do dospělosti přirozeně zanechá. Lze se domnívat, že tempo a zákonitosti psychosociálního vývoje člověka a jeho náchylnost k antisociálnímu chování spolu nějak souvisí (Monahan et al., 2009).

Křivka věk-kriminalita si tudíž drží svůj charakteristický tvar i navzdory faktu, že kriminalita mladistvých v západních státech světa klesá (např. Baumer et al., 2021; Matthews & Minton, 2018; Svensson & Oberwittler, 2021). Také v České republice převládá tento trend, ačkoliv do roku 2019 trestná činnost mládeže mírně narůstala. Souhrnné statistiky za rok 2020 uvádí, že Policie ČR stíhala 3 781 osob z řad mládeže, z toho 2 130 mladistvých (Scheinost et

al., 2021). Toto číslo je, možná na úkor pandemie viru Covid-19 (např. Buchanan et al., 2020; Li et al., 2023), o něco nižší než v předchozích letech.

V roce 2020 stíhala Policie ČR konkrétně 735 skutků majetkové kriminality spáchané mladistvými pachateli (Scheinost et al., 2021). Také nejnovější statistiky Probační a mediační služby (2022) ukazují, že krádež je jedním z nejčastějších druhů provinění (vedle výtržnictví, ublížení na zdraví a poškození cizí věci). Tyto závěry jsou přitom v souladu s charakteristikou trestné činnosti mladistvých, kterou shrnuje Spurná (2020). Autorka uvádí, že převažující motivace mladistvých pro spáchání trestné činnosti je majetkového či finančního rázu, případně že vyvěrá z potřeby vyrovnat příkoří na osobní rovině.

2. Rizikové faktory kriminality mladistvých

Přestože nám křivka věk-kriminalita, popsaná v přechodí kapitola, ilustruje jasnou souvislost mezi kriminálním chováním a adolescencí, čistě na základě věku se nemůžeme domnívat, že všichni adolescenti mají stejnou pravděpodobnost, že se u nich rozvinou delikventní či kriminální vzorce chování. Věk tudíž můžeme považovat pouze za jeden z kriminogenních faktorů. Dnes již není pochyb o tom, že kriminální chování představuje komplexní fenomén vyvolaný nikoliv jedním faktorem, nýbrž jejich souhrou (Aebi, 2019).

Na teoretické a výzkumné rovině se odborníkům podařilo identifikovat řadu **rizikových či kriminogenních faktorů**, které můžeme objevit v pozadí kriminálního chování adolescentů. Mezi ty nejvýznamnější se řadí:

- zvýšená potřeba adolescentů vyhledávat rizikové a extrémní situace v kombinaci se sníženou sebekontrolou (Casey, 2015; Casey et al., 2008; Hirschi & Gottfredson, 1983; Moffit, 1993; Steinberg, 2008),
- kumulace nepříznivých zážitků v dětství, jako je např. týrání, zneužívání aj. (Aebi, 2019; Barra et al., 2022; Basto-Pereira et al., 2016; DeLisi et al., 2017),
- netypický, nepříznivý rodinný kontext (Kenny et al., 2014; Nemoyer et al., 2019; Jacobsen & Zaatut, 2022; Vidal et al., 2017),
- vliv delikventních vrstevníků (Defoe et al., 2021; Díaz et al., 2021; Kim & Fletcher, 2018; Parks et al., 2018),
- obecně slabé či narušené sociální vazby (Peterson et al., 2016),
- čas trávený v kriminogenním prostředí (Janssen et al., 2018),
- duševní obtíže (Underwood & Washington, 2016) a abúzus návykových látek (Håkansson & Jesionowska, 2018),
- nízký socioekonomický status (Rekker et al., 2015).

Identifikace jednotlivých rizikových faktorů a následný výzkum jejich interakce ztělesňuje jeden z možných přístupů ke zkoumání příčin kriminálního chování mladistvých. Druhý přístup je řízen snahou o ucelený popis **profilů mladistvých pachatelů**. Příkladem tohoto přístupu je taxonomické rozdělení antisociálních adolescentů od Moffitové (1993).

Mpffitová (1993) první skupinu označuje nálepkou **adolescence-limited antisocial behavior** (antisociální chování omezené na adolescenci; AL). Tuto skupina tvoří naprostá většina všech dospívajících pachatelů. Pro AL skupinu je charakteristická situační podmíněnost jejich chování, což znamená, že zákonem stanovené normy porušují pouze za určitých okolností

(Farrell et al., 2015). Dočasné antisociální a kriminální sklony adolescentů si Moffitová (1993) vysvětluje jako přirozenou součást dospívání, a to především u mužů. Příčiny antisociálního chování adolescentů spatřuje v behaviorální manifestaci potřeby překonat rozpor mezi vnímanou biologickou a sociální zralostí dospívajících. Antisociální chování tak nezletilým v podstatě slouží jako adaptivní strategie pro překonání tohoto rozporu.

Skupinu AL pachatelů Moffitová (1993) odlišila od celoživotních či chronických pachatelů, tzv. **life-course-persistent antisocial behavior** (LCP), kteří svou kriminální kariéru zpravidla začínají již v prepubertálním období a pokračují v ní i v během dospělosti. Skupina LCP je zodpovědná za většinu protiprávních činů (Aebi, 2019; Barnes & Beaver, 2010), a to i navzdory faktu, že se početně jedná o menšinu (viz např. Moore et al., 2017). Příčiny celoživotní persistence antisociálního chování Moffitová (1993) spatřuje v disharmonickém neuropsychologickém vývoji jedince a následně v nepřetržité interakci osobnostních rysů, prostředí a normativních vývojových procesů.

2.1. Psychosociální zralost

Moffitová (1993) vnesla do výzkumu mladistvých pachatelů vývojové hledisko, na které již dříve upozornili například Hirschi a Gottfredson (1983) studiem křivky věk-kriminalita. Odpovědi na otázku, co způsobuje rozdíly mezi mladistvými pachateli z řad jednotlivců a mezi mladistvými pachateli a „nepachateli“, bychom touto optikou mohli hledat také v samotných psychologických zákonitostech ontogeneze člověka. Přesně toto stanovisko reprezentuje teorie založená na **psychosociální zralosti** (Cauffman & Steinberg, 2000; Cruise et al., 2008; Monahan et al., 2009; Monahan et al., 2013; Pailing & Reniers, 2018; Simmons et al., 2020; Ward et al., 2023).

Na možné spojení mezi psychosociální zralostí a antisociálním uvažováním poukázali jako jedni z prvních Steinberg a Cauffmanová (1996). Tuto souvislost původně demonstrovali na modelu zralosti úsudku. Ten vychází z předpokladu, že zralost úsudku je v adolescenci nižší než v dospělosti. Zralost úsudku je dle autorů dána vzájemným působením kognitivních a psychosociálních procesů, jejichž úroveň ovlivňuje kvalitu rozhodovacích procesů. Dílčí složky zralosti se pak podílejí na tom, jakými způsoby jedinec činí rozhodnutí – včetně rozhodnutí zachovat se v rozporu se zákonem (Cauffman & Steinberg, 2000).

Jedním z prvních výzkumů této problematiky je studie samotných autorů koncepce psychosociální zralosti (Cauffman & Steinberg, 2000). Ze závěrů studie vyplývá, že na úroveň antisociálního usuzování má signifikantně větší vliv dosažený stupeň tzv. psychosociální

zralosti než věk participantů. Současně zjistili, že úroveň psychosociální zralosti stoupá s přibývajícím věkem, zvláště pak mezi 16. a 19. rokem, přičemž v období rané dospělosti se posléze stabilizuje. Tyto závěry zdůrazňují existenci vývojových rozdílů mezi adolescenty a dospělými, a to především v oblasti psychosociální vyspělosti, která byla posléze propojena s kriminálním chováním adolescentů a dospělých pachatelů (Cruise et al., 2008; Monahan et al., 2009; Monahan et al., 2013).

Na tempo a kvalitu procesu zrání mají přitom vliv nejenom přirozené vývojové procesy, provázané s věkem jedince, nýbrž i faktory prostředí. Expozice nepříznivým podmínkám prostředí může vyústit v celkovou stagnaci tempa zrání nebo ve vznik deficitů v jednotlivých složkách psychosociální zralosti (Steinberg et al., 2004). Z faktorů prostředí se za nejvýznamnější činitel zpravidla označuje rodina jedince. Výzkum opakovaně prokazuje, že dysfunkční rodinné zázemí (např. přítomnost násilí v rodině, nedostatek finančních prostředků aj.) má na vývoj jedince zásadní dopad ve smyslu, že jej může zpomalit, či jinak narušit jeho průběh (Bussemakers, 2022; Hardesty & Ogolsky, 2020). Totéž platí i v případě psychosociální zralosti (Abeling-Judge, 2020).

2.1.1. Pojetí psychosociální zralosti Steinberga a Cauffmanové

Steinberg a Cauffmanová (1996) na psychosociální zralost pohlíží jako na multidimenzionální konstrukt. Ve svém modelu psychosociální zralosti pracují se třemi vzájemně propojenými dimenzemi – **odpovědností, perspektivou a sebekázní**. Autoři jednotlivé dimenze charakterizují následovně. Odpovědnost zahrnuje soběstačnost, jasnost identity a nezávislost na vrstevnících. Perspektiva ztělesňuje schopnost dívat se na situaci z různých úhlů pohledu a vnímat ji v širších sociálních a časových souvislostech. Sebekázeň se pak vztahuje k tendenci potlačovat náhlé impulsy a vyhodnocovat situace před zahájením jednání (Cauffman & Steinberg, 2000).

Na **sebekázeň** je v modelu v zásadě nahlíženo jako na schopnost sebekontroly. Steinberg a Cauffmanová (1996) tímto navazují na teorii sebekontroly či obecnou teorii kriminality Hirschiho a Gottfredsona (1990), která se veškeré formy kriminálního chování pokouší vysvětlit skrze deficit v sebekontrole. Dle Hirschiho a Gottfredsona je sebekontrola stabilním rysem osobnosti, který se formuje v dětství vlivem socializace a rodičovské kontroly. Teorie nám říká, že nízká sebekontrola zvyšuje pravděpodobnost, že se jedinec zapojí do deviantních či kriminálních aktivit. Naproti tomu vysoká sebekontrola slouží jako protektivní činitel, jenž jedince od takového chování odrazuje (Burt, 2020).

Přestože teorie sebekontroly má jistou empirickou podporu (viz Burt, 2020; Vazsonyi et al., 2017;), nelze přehlížet její nedostatky. Teorie je kritizována především proto, že klade nadměrný důraz na jeden faktor, který navíc chápe jako jednodimenzionální a stabilní osobnostní rys. Také operacionalizace konstruktů není dostatečně jasná, přičemž pochyby vyvolává i údajně univerzální výpovědní hodnota (Cruise et al., 2008). Přesto však sebekontrola zůstává zásadním rizikovým faktorem juvenilní i dospělé kriminality (Fergusson et al., 2013; World Health Organization, 2015). Jako jedna z důležitých proměnných figuruje také v dalších kriminologických teoriích, např. v teorii situační kriminality, v níž je však sebekontrola vždy nahlížena v kontextu dané situace, nikoliv jako vlastnost jedince (Wikström & Treiber, 2007).

V dimenzi **odpovědnost** se Steinberg a Cauffmanová (1996) snaží podchytit význam vrstevnického tlaku a antisociálních vazeb v rozvoji delikventního chování. Adolescenti jsou daleko více náchylní vůči tlaku ze strany svých vrstevníků, než je tomu u jiných věkových skupin. Podlehnutí tlaku skupiny se pak může odrazit v rizikovém chování jedince. Často je tomu ve snaze buď získat uznání skupiny, nebo do ní zapadnout (Cauffman & Steinberg, 2012).

Skupinový status rizikového chování, včetně delikvence, lze vysvětlit skrze rozptýlení odpovědnosti za dané chování. Rowan et al. (2022) uvádí, že mladiství pachatelé se často uchylují k racionalizaci své účasti na deliktu. Patně k tomu dochází jak prostřednictvím difúze odpovědnosti, tak vlivem přítomnosti dalších osob. Význam má též náhled adolescenta na zastávanou roli v deliktu.

Přesto blízkost delikventních vrstevníků platí za jeden z nejdůležitějších rizikových faktorů kriminality mladistvých. Blízkostí můžeme rozumět jednak fyzickou blízkost antisociálních vrstevníků například ve škole (Kim & Fletcher, 2018; Parks et al., 2018), jednak citovou blízkost v případě vazby jedince na vůdčí postavu juvenilní kriminality (Díaz et al., 2021) a delikventní přátele (Defoe et al., 2021). Defoe et al. (2021) na základě longitudinální studie upřesňují, že aktivní účast dospívajícího na kriminálních aktivitách jeho přátel ho může pudit k jeho vlastní kriminální činnosti.

V neposlední řadě se Steinberg a Cauffmanová (1996) v rámci dimenze **perspektiva** dotýkají problematiky emočních dovedností a empatie. Kriminální chování bylo dáno do souvislosti s deficitem v emoční inteligenci. Například Megreya (2015) na základě výsledků studie shrnuje, že u dospělých pachatelů mužského pohlaví můžeme narážet na deficit v emoční inteligenci, a to mj. v oblasti empatie, sociální odpovědnosti a řešení problémů. Empatie se přitom ukazuje být klíčovým faktorem v inhibici antisociálního chování a v udržování

kvalitních mezilidských vztahů (Olthof, 2012). Nízký stupeň empatie se dokonce pokládá za rizikový faktor kriminálního jednání (O'Neill, 2020).

Cardona-Isaza et al. (2022) tvrdí, že mladiství pachatelé jsou zpravidla méně empatictí než jejich vrstevníci. Tento fakt se dle autorů promítá také do výběru rozhodovacích strategií. Mladiství pachatelé v jejich výzkumu vykazovali horší výkon v racionálním rozhodování a celkově byli více zatíženi úzkostí. Také dosahovali horších výsledků v emoční pozornosti a v přejímání perspektivy druhých, což jsou důležité kognitivní komponenty racionálního rozhodování. Tyto závěry lze dát do souvislosti s původním výzkumem Cauffmanové a Steinberga (2000), kteří propojili antisociální uvažování dospívajících s celkovou nevyzrálostí jejich úsudku.

2.2. Souvislost mezi psychosociální zralostí a kriminálním chováním

Výzkum odhalil, že u adolescentů s vyšší úrovní psychosociální zralosti je méně pravděpodobné, že se v tomto období zapojí do kriminálních aktivit (Ward et al., 2023). Vývoj psychosociální zralosti přitom pozitivně souvisí se školním prostředím (Abeling-Judge, 2021) a s kladnými sociálními vztahy s rodiči (Abeling-Judge, 2020). Naproti tomu deprese a jiné zdravotní problémy působí na vývoj psychosociální zralosti negativně (Ward et al., 2023). Nízký stupeň psychosociální zralosti pak v kombinaci s dalšími kriminogenními faktory může podněcovat účast na kriminálních aktivitách a oddalovat desistenci (Monahan et al., 2009).

Psychosociální zralost má rovněž potenciál stát se obecnou teorií mechanismu desistence napříč rasově či etnicky odlišnými skupinami (Rocque et al., 2019). Z výzkumů vyplývá, že mladiství pachatelé s obecně vyšší úrovní zralosti zanechají trestné činnosti dříve než jejich vrstevníci. S rostoucí úrovní zralosti totiž dochází ke zdokonalení schopnosti ovládat impulsy, zvažovat důsledky svého chování s ohledem na druhé, odsunout uspokojení s vidinou dlouhodobých cílů a odolávat tlaku vrstevníků (Monahan et al., 2013). Z toho důvodu Monahan et al. (2009) desistenci vysvětlují jako důsledek pokročilého vývoje psychosociální zralosti, respektive jejích dílčích komponent dle obsahu konstruktů (McCuish et al., 2020). Tyto závěry jsou kongruentní s průběhem křivky věk-kriminality a zároveň podávají vysvětlení, proč většina adolescentních pachatelů s přechodem do rané dospělosti trestné činnosti zcela zanechá (Moffit, 1993).

Jiná studie naznačila souvislost mezi postojem dospívajících pachatelů k justičnímu systému a psychosociální zralostí. Závěry, které studie přinesla, upozorňují na to, že postoj k justičnímu systému může hrát roli pouze u skupiny se střední a vysokou úrovní

psychosociální zralosti. Přesněji bylo zjištěno, že pozitivní postoj koreloval s nižším rizikem recidivy a negativní postoj s vyšším rizikem recidivy. Skupina s nízkou úrovní psychosociální zralosti je současně více zranitelná vůči riziku recidivy, a to bez ohledu na zastávaný postoj (Fine et al., 2018).

Vzhledem k tomu, že nízký stupeň psychosociální zralosti je považován za rizikový faktor kriminality mladistvých (Monahan et al., 2009), je zapotřebí na něj adekvátně reagovat. Rozdělení psychosociální zralosti na dimenze a jejich aspekty umožňuje navržení intervenčních programů na podporu dalšího rozvoje jejích složek. Příkladem takové intervence je výzkum dospívajících pachatelek od Riggs Romainové et al. (2018). V rámci výzkumu autoři realizovali krátký intervenční program zacílený na posílení sebekázně (přesněji na kontrolu impulsů a potlačování agrese). Autoři reportovali zvýšení kapacity této dimenze po splnění intervence.

3. Restorativní justice

Na restorativní justici lze nahlížet jako na přístup, který poškozeným, obviněným a komunitě nabízí alternativní cestu ke spravedlnosti než tradičním projednáním před soudem (United Nations Office on Drugs and Crime, 2020). Svou koncepcí vychází z myšlenky, že protiprávní jednání primárně narušuje duševní integritu a mezilidské vztahy, nikoliv státem stanovené zákony. Do procesu hledání spravedlnosti proto aktivně zapojuje všechny zúčastněné osoby. Výsledek tohoto procesu by přitom měl vždy směřovat k nápravě způsobené újmy a k obnově narušených vztahů (Derby, 2021; Zehr, 2003).

Kořeny tohoto hnutí sahají hluboko do minulosti, zejména do náboženské a kulturní tradice původních obyvatel Nového Zélandu a Severní Ameriky. Obviněný podle této tradice nebyl automaticky odloučen od zbytku kmene, naopak byl kmenem konfrontován s následky svého činu (Farkas et al., 2020). Od kmenového řešení konfliktů se posléze v důsledku ustanovení západního právního systému většinově upustilo. Do centra zájmu se dostal trest jakožto hlavní způsob vykonávání spravedlnosti, který trestní justici dominuje i v současné době (Zehr, 2003).

Myšlenka restorativního přístupu k trestné činnosti se do oblasti trestního práva začala navracet až v 70. letech minulého století. V roce 1974 se v kanadské provincii Ontario uskutečnilo první setkání v rámci tzv. „Victim Offender Reconciliation Program“ (Program usmíření obětí a pachatelů). Tato událost odstartovala vznik současného hnutí restorativní spravedlnosti. Program měl za cíl reagovat na potřeby obviněných, poškozených a zástupců komunity, jimž se nedostalo pozornosti při klasickém výkonu spravedlnosti. Metody řešení mezilidských konfliktů a teoretický rámec restorativní justice se tak protuly a staly se důležitým vodítkem pro řešení trestné činnosti. Tento přístup se postupně začal rozšiřovat také do dalších zemích světa (Zehr, 2008).

Restorativní justice se tudíž stala plnohodnotným směrem trestní politiky, jenž do popředí staví především potřeby dotčených osob. Druhým, a do té doby převládajícím, směrem je směr **retributivní justice**, který výkon spravedlnosti realizuje skrze udělování trestů a jiných sankcí. Tyto dva přitom směry vytváří specifický rámec pro přemýšlení o kriminálním chování. Navzdory tomu, že se v podstatě jedná o opoziční přístupy, na ně nelze pohlížet jako na konkurenční. Naopak se navzájem doplňují a vyvažují svá omezení a nedostatky, čímž dávají vzniknout komplexnímu přístupu (Farkas et al., 2020; Zehr, 2003). Odlišnost těchto dvou přístupů demonstruje tabulka rozdílů mezi restorativní a retributivní justicí (viz Příloha č. 1), převzatá z práce Farkas et al. (2020).

Oscilace mezi retributivním a restorativním přístupem je dnes příznačná především pro soudnictví ve věcech mládeže. Trestní justice zaměřená na mládež se neustále pohybuje mezi dvěma póly – udělováním trestů na jedné straně a nabídkou podpory na druhé. Přestože retributivní justice platí za převládající směr trestní politiky ve většině zemích světa, v případech dospívajících pachatelů je pole působnosti více či méně otevřené i praktikám ze soudku restorativní justice (Artello et al., 2015). Není přitom překvapivé, že tam, kde má restorativní justice svou historickou a kulturní tradici, je její implementace do praxe více znatelná. Například Nový Zéland se stal historicky prvním státem, který v roce 1989 zákonem oficiálně povýšil praktiky restorativní justice za základní nástroj pro řešení případů kriminality mladistvých (Tomášek et al., 2019).

3.1. Principy restorativní justice

Stěžejní principy restorativní justice lze v souladu s její filosofií dle Zehra (2003, s. 23) definovat následovně:

1. Zaměřuje se na škody a s nimi související potřeby oběti, komunity a pachatele.
2. Zabývá se povinnostmi a závazky, které pramení ze způsobených škod (povinnosti a závazky jak pachatele, tak i komunity a společnosti).
3. Využívá participativní proces založený na vzájemné spolupráci zúčastněných.
4. Zapojuje do procesu všechny zúčastněné, kterých se událost dotýká – poškozené, pachatele, členy komunity a společnost.
5. Usiluje o nápravu špatnosti a zla.

Hlavní zaměření restorativní justice je na **oběť** – na její zkušenost, emoce, potřeby a nápravu újmy (Nascimento et al., 2023). Jeden ze základních rozdílů mezi restorativní a retributivní justicí proto spočívá v individuální identifikaci potřeb a požadavků poškozených. Povaha soudního líčení v retributivní justici je velmi formální a na aktivní účast, odžití emocí či saturaci subjektivních potřeb zde není prostor. Zatímco retributivní přístup ke spravedlnosti zajišťuje formální potrestání pachatele, restorativní přístup se zaměřuje i na další možné potřeby oběti (Farkas et al., 2020).

Namísto potvrzování statusu oběti poskytuje restorativní uspořádání poškozeným osobám možnost odžít si přidělenou nálepkou a vymanit se z ní. Restorativní justice tudíž podporuje proces redefinice sebepojetí oběti. Podobně jako se snaží oddělit čin, který pachatel spáchal, od jeho osoby, se restorativní justice snaží o separaci poškozené osoby od činu, který se jí stal (Batchelor, 2023).

Aby bylo možné zaměřit se také na **potřeby pachatele** a usilovat o změnu jeho přístupu, je nutné prvně reagovat jak na způsobené škody a újmy, tak na příčiny těchto škod. Restorativní justice se ve vztahu k obviněným pokouší hledat motivy jejich chování. Ve smyslu facilitace procesu ukončování kriminální kariéry, případně prevence jejího dalšího rozvoje např. u nezletilých delikventů, je vždy žádoucí se ptát nejen na závažnost činu a jeho následky, ale také na jeho pozadí a spouštěče. Principy restorativní spravedlnosti v sobě tudíž tento aspekt rovněž zahrnují (Zehr, 2003).

Lze shrnout, že restorativní justice se primárně snaží o to, aby pachatelům a obětem navrátila kontrolu nad procesem dosahování spravedlnosti, která je pro ně subjektivně důležitá. V návaznosti na to nabývají strany v rámci restorativního dialogu určitého postavení, které jim umožňuje usilovat o naplnění svých potřeb. Potřeby obviněných a poškozených jsou zároveň do jisté míry komplementární; to znamená, že pokud chce oběť něčeho dosáhnout, pachatel se jí musí přizpůsobit a naopak (Hansen & Umbreit, 2018).

3.2. Restorativní programy

V praxi se lze s uplatňováním principů restorativní justice setkávat v různé podobě a míře. Ryzí podobu nabývají především v rámci tzv. **restorativních programů**, které je možné uspořádat ve všech fázích trestního řízení. Program rovněž může řízení zcela nahradit (Holá et al., 2013). Základní koncepce těchto programů přímo vychází z principů restorativní justice, viz výše. Ač spolu jednotlivé typy restorativních programů sdílí většinu základních znaků, lze mezi nimi rozlišit tři základní formy – kruhy, restorativní konference a mediace mezi pachatelem a obětí (Wilson et al., 2017).

Tyto formy se od sebe liší hlavně v počtu osob aktivně zapojených do dění na programu. Zatímco mediace se primárně účastní pouze tři lidé – pachatel, oběť a facilitátor – konference a kruhy výběr účastníků rozšiřují o další spřízněné osoby. Zpravidla se jedná o rodinné příslušníky, přátele či další členy komunity (Derby, 2021). Nejrozšířenějším druhem programu je pravděpodobně **mediace mezi obětí a pachatelem** (Hansen & Umbreit, 2018), již je věnována samostatná kapitola této práce.

Jiným hojně využívaným typem programu jsou tzv. **rodinné skupinové konference**. I ty mají letitou kulturní tradici. V modelu rodinných konferencí jsou účastníky restorativního setkání, vyjma poškozeného a obviněného, také jejich rodinní příslušníci, přátelé a obecně významné zdroje podpory. Z toho důvodu jsou rodinné skupinové konference – společně

s mediací – považovány za patřičnou restorativní metodu řešení kriminality dětí a mladistvých (Tomášek et al., 2019).

Oproti mediaci mají konference tu výhodu, že od počátku počítají se zapojením celého systému, v němž se nezletilý pohybuje. Přítomnost dalších lidí ovšem může současně zvyšovat riziko sekundární viktimizace a stigmatizace a ohrožovat snahy o vybudování bezpečného prostředí (Hansen & Umbreit, 2018). V praxi se ovšem může stát, že rodina obviněného (případně oběti), převezme nad setkáním kontrolu, následkem čehož zbaví své děti možnosti aktivně participovat na procesu a přijímat odpovědnost za jeho průběh a výsledek (Tomášek et al., 2019).

3.2.1. Cílová skupina

Restorativní programy se dnes standardně chápou jako vhodný nástroj především pro práci s **mladistvými pachateli**. Vývoj a implementace restorativních programů se tak z větší části odehrála v kontextu soudnictví ve věcech mládeže (Gal, 2021). Restorativní přístup přišel s nabídkou alternativní cesty ke klasickému trestání, které může být v případě dospívajících pachatelů přinejmenším ošemetné (Beardslee et al., 2019).

Důvod pro orientaci restorativní justice primárně na nezletilé pachatele můžeme spatřovat v mnoha faktorech. Namátkou lze zmínit nižší vnímanou trestuhodnost mladistvých pachatelů, kterou Cauffmanová a Steinberg (2000) odůvodňují psychosociální nezralostí adolescentů. Jestliže podle autorů vezmeme v potaz to, že mladiství jsou méně zralí než dospělí jedinci, pak dojdeme k závěru, že jsou také méně vinnými a že zasluhují mírnější trest (Cauffman & Steinberg, 2012). Jiným důvodem je víra společnosti ve snazší nápravu dospívajícího pachatele a větší ochota prominout adolescentům jejich provinění, zvláště pokud se jedná o málo závažné delikty (Suzuki & Wood, 2018). Dalším faktorem je snaha řešit případy mladistvých jinou než soudní cestou, pokud je to možné, neboť samotný kontakt mladistvého s justičním systémem představuje rizikový faktor pro opakovaný střet s tímto systémem (Beardslee et al., 2019).

Beardslee et al. (2019) současně podotýkají, že nepřiměřeně tvrdé tresty rovněž zvyšují pravděpodobnost, že se mladistvý pachatel opakovaně dostane do střetu se zákonem. Naopak mírné sankce a neformální justiční praktiky tuto pravděpodobnost snižují. A konečně pravděpodobnost recidivy je u mladistvých pachatelů, jejichž chování nevyvolalo oficiální odezvu, prakticky shodná. To znamená, že na kriminalitu mladistvých je vždy nutné odpovídat přiměřeným způsobem. Účast na restorativním programu se v tomto směru jeví jako výhodný

kompromis. Restorativní setkání přitom nemusí zcela nahradit soudní řešení případu, může však řešit jeho mezilidskou stránku a zprostředkovat pachateli neformální zpětnou vazbu k jeho chování (Gal, 2021).

Suzuki a Wood (2018) nicméně vhodnost restorativních programů pro mladistvé pachatele zpochybňují. Vycházejí přitom ze široké základny empirického poznání v oblasti vývoje adolescentů. Autoři argumentují tím, že mladiství pachatelé mohou čelit vývojovým překážkám, které ve výsledku mohou znevažovat teoretický přínos těchto programů.

Jako teoretické překážky na straně dospívajících pachatelů Suzuki a Wood (2018) uvádějí emoční nezralost adolescentů (Cauffman & Steinberg, 2000), nedostatečné komunikační dovednosti a zhoršenou schopnost porozumění (Hopkins et al., 2016), zvýšenou vulnerabilitu vůči vlivu vrstevníků (Cauffman & Steinberg, 2012) a podřadnou pozici dospívajících vůči dospělým (Suzuki & Wood, 2018). Právě tento „handicap“ může z nezletilých delikventů dělat nevhodné kandidáty pro restorativní řešení (Suzuki & Wood, 2018), což naznačuje také systematické review Stranga et al. (2013). Strang et al. (2013) zjistili, že mediace má na dospělé pachatele o něco větší dopad než na dospívající.

3.2.2. Selekce případů

Impuls řešit případ restorativním způsobem zpravidla vychází od povolaných institucí, tj. policie, státních zástupců, soudců, zaměstnanců nápravných zařízení, neziskového sektoru a příslušných organizačních složek státu (např. Probační a mediační služba). Využívanou technikou pro výběr vhodných případů je tzv. model „extrakce případů“ neboli proaktivní výběr případů z trestních databází. O účast v restorativním programu mohou požádat také samy dotčené osoby na základě vlastního podnětu, což se ovšem stává spíše zřídka (United Nations Office on Drugs and Crime, 2020).

U všech případů, jež jsou pro restorativní řešení zvažovány, je nejprve potřeba získat **dobrovolný souhlas** osob, které v takto vybraných případech figurují, a ověřit, zda splňují požadavky na účastníky programu. Program v žádném případě nesmí vést k dalšímu působení újmy a k ohrožení bezpečí jeho účastníků (např. vlivem reviktimizace oběti, stigmatizací pachatele). Dobrovolnost je proto tou nejdůležitější z podmínek účasti na restorativním programu s tím, že je vždy nutné ověřit, zda daná osoba skutečně chce program podstoupit (Umbreit & Hansen, 2018).

Motivační faktory úzce souvisejí s rozhodnutím přijmout či odmítnout účast na restorativním programu. Konkrétní důvody pro účast na setkání zjišťovali například Tomášek

et al. (2019) v rámci studie rodinných skupinových konferencí s nezletilými pachateli. Zjistili, že na straně poškozeného bylo nejsilnějším důvodem pro účast slyšet omluvu pachatele za čin, následovaná motivem přispět k jeho nápravě. Na straně obviněných pak převládala potřeba omluvit se za čin a dosáhnout společné dohody. Jako významný důvod pachatelé též uvedli snahu dosáhnout mírnějšího postihu (Tomášek et al., 2019).

Samotný proces selekce vhodných případů se pak zpravidla řídí obecnými požadavky pro účast jedince na setkání. Tento obecný přehled obsahuje závazná kritéria, jako je uznání viny pachatelem a závažnost deliktu. Přiznání jistého stupně **odpovědnosti** za spáchaný delikt, či alespoň jeho nepopírání, doposud platí za základní požadavek pro vstup pachatele do restorativního programu (Zehr, 2003).

Také zdaleka ne všechny případy jsou pro restorativní řešení vhodné, přičemž o vhodnosti či nevhodnosti případů rozhoduje i charakter spáchaného deliktu. Nyní převažuje tendence vybírat do restorativních programů spíše méně závažné delikty, a naopak se vyhýbat násilným trestným činům a činům, jejichž oběťmi jsou děti. Vysvětlení této tendence je nasnadě: za výběrem méně závažných činů stojí především obava o bezpečí oběti, zejména pokud se jedná o děti (Gal, 2021). Přesto se napříč výzkumem ukazuje, že restorativní programy mají největší dopad právě na pachatele násilných trestných činů a na chronické pachatele. Přesněji je u těchto pachatelů po absolvování restorativního dialogu nejnižší pravděpodobnost opakování činu (Strang et al., 2013).

Zehr (2003) uzavírá, že restorativní praktiky jsou vhodné téměř pro všechny typy trestných činů, dokavad' jsou strany konfliktu ochotné se sejít a je zajištěna jejich bezpečnost. Výjimku představuje intimní partnerské násilí, jehož specifická dynamika vyvolává smíšené názory ohledně vhodnosti aplikace restorativního přístupu. Navzdory této úvaze by restorativní řešení mnoho přeživších uvítalo, což odráží skutečnost, že se oběť s pachatelem důvěrně zná (Decker et al., 2022).

V České republice je za účelem výběru vhodných případů využívána např. interní **Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference** vytvořená Probační a mediační službou. Metodika popisuje několik základních požadavků. Mezi tyto na straně poškozeného spadá to, že se oběť rozhodne s PMS spolupracovat a je otevřená kontaktu s pachatelem. Na straně pachatele je pak vyžadován adekvátní přístup ve smyslu pozitivního nastavení ke spolupráci s PMS. Taktéž se sem řadí doznání provinění a rozhodnutí způsobenou újmu odčinit (Tomášek et al., 2019).

Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference nicméně selhává v rozpoznání dalších potenciálně relevantních kritérií, která tak unikají pozornosti posuzovatelů. Jedním z těchto kritérií je kognitivní a psychosociální vyspělost účastníků programu. Přitom je jisté, že restorativní program ze své podstaty vyžaduje určitou způsobilost jeho účastníků. Nároky, které na ně klade, zahrnují například rozvinutou schopnost porozumění a komunikace, aktivního naslouchání, udržení pozornosti aj. (Suzuki & Wood, 2018).

V současnosti probíhá přibližný odhad způsobilosti jedince pouze neoficiálně ze strany pověřených facilitátorů na přípravném rozhovoru, avšak tento odhad můžeme stěží považovat za dostatečný a objektivní (Tomášek et al., 2019). Suzuki a Wood (2018) proto navrhnou doplnit oficiální selekční kritéria o screening úrovně zralosti jedince. Zmínění autoři také apelují na realizaci výzkumu, který by nám dal jasnější představu o tom, jaké psychické funkce jsou v mediaci nejvíce aktivní.

4. Mediace mezi obětí a pachatelem

V současné době je mediace mezi pachatelem a obětí všeobecně považována za nejrozšířenější a současně empiricky nejprozkoumanější typ restorativního programu (Hansen & Umbreit, 2018; Rozum et al., 2010). Vznik mediace je pak výrazně spjat se vznikem samotného hnutí restorativní justice v 70. letech 20. století a jeho dalším rozvojem. První restorativní programy vzniklé na území USA měly v zásadě podobu dialogu dvou osob čili primárních stran trestného činu (Zehr, 2008).

Ačkoliv sama restorativní justice pro tento typ programu brzy začala užívat termín mediace, přičemž tento termín dodnes tvoří validní součást jejího slovníku, Zehr (2003) se na jeho užívání v kontextu trestní justice dívá skepticky. Na mediaci pohlíží jako na setkání dvou stran, které jsou si při řešení sporu rovny i z morálního hlediska, což znamená, že také sdílejí odpovědnost za vzniklý konflikt. Toto ovšem neplatí o případech, které se odehrávají mezi pachatelem a obětí – zde není žádoucí, aby na sebe oběť brala odpovědnost za spáchaný delikt, naopak je potřeba, aby k tomuto náhledu dospěl sám obviněný pachatel. Z toho důvodu Zehr (2003) užívá termínu dialog či konference, respektive konference mezi poškozeným a obviněným, což účastníkům setkání a priori přisuzuje rozdílné morální postavení, čehož je možné v setkání dále využít. Jiní autoři pracují s termínem mediace, ale obohacují ho navíc o přívlastek „victim-offender“ (mediation), aby již od počátku byl zřejmý trestněprávní kontext setkání (Hansen & Umbreit, 2018).

V původním pojetí představuje mediace výhradní setkání mezi poškozeným a obviněným. Mediace se tak v zásadě účastní pouze příslušné osoby v primární roli poškozeného, obviněného a facilitátora setkání. Přítomnost dalších osob je v rámci mediace též možná, nicméně tyto by do průběhu setkání neměly volně nezasahovat, neboť jim je přisouzena druhotná role. Hlavní důraz je v mediaci vždy kladen na interakci mezi pachatelem a obětí, nikoliv na další možné interakce mezi primárními stranami konfliktu, jejich rodinami, přáteli nebo dokonce širší komunitou (Hansen & Umbreit, 2018).

Přesto může mediace nabývat více podob. Nejzákladnější je tzv. **face-to-face mediace**, někdy také označovaná jako **přímá**, v níž se pachatel setká se svou obětí osobně a naživo (Umbreit et al., 2007). Alternativu pak ztělesňuje mediace přes počítač, kterou Bonensteffen et al. (2022) považují za legitimní variantu mediace, zvláště pokud panují obavy o fyzické bezpečí jejich účastníků, či pokud jim osobní setkání znemožňují geografické či jiné podmínky. V praxi se dále můžeme setkat **nepřímou** mediací, v níž dochází k nepřímému dojednání způsobu náhrady škody bez vzájemného setkání dotčených stran. Veškerá komunikace tak probíhá přes

mediátora. K nepřímé mediaci je možné se uchýlit tehdy, kdy je poškozenou stranou právnická osoba (Rozum et al., 2010).

Mnohem více je dnes využívána i mediace s **náhradní obětí**. Náhradní obětí se rozumí jednotlivec, jenž zažil skutečnou újmu, ovšem nikoliv ze strany pachatele, který se mediace účastní. Cílem mediace s náhradní obětí je zprostředkovat kontakt mezi cizím pachatelem a obětí, přičemž oba mají zkušenost se stejným typem trestného činu. Mediace s náhradní obětí navíc pachateli umožňuje projít restorativním procesem navzdory tomu, že jeho skutečná oběť účast na něm odmítla (Umbreit et al., 2007).

Hansen a Umbreit (2018) mediaci popisují jako proces o čtyřech elementárních fázích. Předpokladem pro samotné zahájení procesu je ověření vhodnosti případu čili zda je případ pro mediaci vhodný, což záleží na mnoha faktorech (faktory případu, osobnostní faktory). V první fázi se pak ověřují formální požadavky mediace, kam spadá evaluace stupně přijímání odpovědnosti na straně obviněného. V úvodu této fáze probíhá také edukace stran o procesu mediace a získání jejich dobrovolného souhlasu s účastí. V druhé fázi se mediátor schází s každým účastníkem zvlášť, získává jeho důvěru a koriguje jeho očekávání od mediace. Třetí fáze pak představuje samotné mediační setkání, načež následuje poslední fáze, tzv. follow-up, během níž mediátor zjišťuje, zda strany plní mediací stanovené závazky (Hansen & Umbreit, 2018).

Nároky kladené na **osobu facilitátora** v mediaci jsou, např. ve srovnání s kruhy, podstatně vyšší, poněvadž se o svou autoritu s ostatními členy setkání nedělí. Mediátor provádí účastníky celým procesem mediace od začátku do konce. V jeho kompetenci je tudíž i symbolické ukončení procesu (Derby, 2021). Mediátor by měl mediačnímu procesu dokonale rozumět jak na obecné rovině, tak specificky ve vztahu k projednávanému případu. Právě on udržuje strukturu setkání a dbá na bezpečí jednotlivých účastníků a na naplňování jejich potřeb. Mediátor by z toho důvodu měl být nestranný a nezaajatý (Holá et al., 2013).

Těmto třem aspektům (nezaajatost, připravenost a podpora na straně mediátora) je aktuálně připisován největší význam pro žádoucí dopad mediace. Osoba mediátora je pro účastníky také významným zdrojem podpory. Ukazuje se, že proměnné na straně facilitátora hrají ve fungování restorativní justice daleko větší roli, než jaká jim byla doposud přisuzována (Suzuki & Yuan, 2021).

4.1. Mediace v kontextu českého právního systému

O využití mediační techniky v rámci trestního procesu se v České republice začalo hovořit se změnou politického klimatu po roce 1989. Do centra zájmu začaly pronikat úvahy o alternativních způsobech řešení trestné činnosti v důsledku zavedení tzv. odklonu v trestním řízení. Ustanovení tohoto institutu, jenž svou podstatou přenáší konflikty mimo rámec soudního líčení, vedlo ke vzniku nové potřeby. Touto potřebou se rozumí požadavek na zavedení nových procesních postupů, které by se při uplatnění odklonů v trestním řízení adekvátním způsobem zabývaly restorativním řešením trestných činů (Holá et al., 2013).

Komplexní definici mediace, jak je v současnosti uplatňována v českém prostředí, nabízí například zákon č. 257/2000 Sb., zkráceně zákon o Probační a mediační službě. V jeho znění se mediací chápe „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením.“ Český zákon definuje mediaci také v samostatném zákoně č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů. Tento zákon nevztahuje mediaci výhradně k trestní oblasti, naopak její využití přenáší také do řešení civilních sporů. Zákon též upravuje výkon mediace prováděný zapsanými mediátory (viz § 1 zákona č. 202/2012 Sb.).

Rozmach a profesionální výkon mediace mezi obětí a pachatelem je nejvýrazněji spjat s etablováním Probační a mediační služby (Rozum et al., 2010). Činnost PMS zahrnuje širokou škálu aktivit, přičemž příprava a realizace mediace zahrnuje pouze jistou část z nich. Nicméně i svou další činností významně přispívá k zavádění teoretických principů restorativní justice do praxe, např. snahou o aktivní zapojení obviněných do odčinění škod a edukací veřejnosti. Aby byla zajištěna odborná stránka mediace, je od mediátorů vyžadováno profesní vzdělání zahrnující základní výcvik a další specializační kurzy, které PMS rovněž podporuje (Holá et al., 2013).

4.2. Mediace jako psychosociální intervence

Mediace se prohlašuje za přístup zaměřený primárně na oběť a její potřeby (Nascimento et al., 2023). V praxi to vypadá spíše tak, že mediace slouží jako **jednorázové psychosociální intervence** pro práci s mladistvými pachateli (Suzuki & Wood, 2018). Výzkum ukazuje, že mediační technika skrývá potenciál měnit přístup pachatele žádoucím směrem a tím u něj podnítit zájem o celkovou transformaci (Jonas et al., 2022; Suzuki & Jenkins, 2022).

Mladiství pachatelé jsou považováni za přístupnější této změně než dospělí pachatelé, jejichž vývoj identity byl již ukončen. Nestabilní sebepojetí adolescentů, které je puří

k experimentaci s různými vzorci chování, je díky tomu citlivější ke zpětné vazbě okolí (Cauffman & Steinberg, 2012; Vágnerová & Lisá, 2021). Jestliže má však mediace naplnit svůj potenciál, je potřeba, aby byl dospívající způsobilý se jí účastnit, tj. dosahovat dostatečné úrovně psychosociální zralosti, aby mu mediace, tak říkajíc, „k něčemu byla“ (Suzuki & Wood, 2018).

Zjednodušeně si pak můžeme představit, že mediace funguje na několika úrovních, přičemž žádoucí transformace probíhá primárně **uvnitř pachatelů** vlivem působení intrapsychických procesů. Transformace je zároveň dosahováno skrze komunikaci pachatelů s oběťmi a prostřednictvím podpory ze strany mediátora a jeho okolí (Suzuki & Yuan, 2021). Následkem toho v průběhu mediačního setkání vzniká celá řada momentů s transformačním a katarzním nábojem, jenž pro pachatele vytváří příležitosti k ventilaci, zamyšlení a sebereflexi (Hansen & Umbreit, 2018).

4.2.1. Psychologický dopad mediace

Následující část poskytuje stručné shrnutí psychologického dopadu mediace na **prožívání a chování pachatele**. Představeny jsou nejdůležitější prvky, které z mediace činí svébytnou a zároveň účinnou metodu v řešení trestné činnosti. Pohled oběti zde není uveden z důvodu výlučného zaměření práce na pachatele a nedostatečného prostoru. Přesto na základě uvedeného přehledu můžeme usuzovat na jisté paralely mezi pachatelem a obětí.

Práce s emocemi a studem

Na rozdíl od tradičního projednávání případu před soudem je v mediaci záměrně vytvářen prostor pro práci s emocemi. Práce s emocemi obnáší jejich pojmenování, vyvolání, ventilaci a odžití. Je možné se domnívat, že emoce tvoří bazální prvek transformačního procesu a že je nezbytné se jim v mediaci adekvátně věnovat (Farkas et al., 2020).

Rypi (2016) popisuje existenci tzv. feeling rules čili pravidel, která se vztahují k pocitům a jejich přítomnosti v mediaci. Tato pravidla mají zajišťovat bezpečí v mediaci pro obě přítomné strany. První pravidlo se týká pachatelů, kteří by měli pociťovat lítost nad činem, druhé pravidlo obětí, které by neměly projevovat agresi a pomstychtivost. Tato pravidla představují ideální podmínky pro vstup do mediace. Jak již bylo řečeno ve třetí kapitole, pachatel svého činu před vstupem do mediace litovat nemusí, měl by však uznat svůj podíl na něm (Zehr, 2003). Je pak úkolem mediátora, aby lítost u pachatele podpořil, či ji alespoň detekoval a pojmenoval, pokud dojde k její samovolné genezi (Rypi, 2016).

Za prekurzor lítosti a výčitek svědomí můžeme brát prožitek studu, jenž může v pachateli mediační setkání vyvolat. Konfrontace s obětí svého činu je základem kamenem morální práce v mediaci (Birkbeck & Smith, 2022). Stud představuje centrální emoci Braithwaitovy teorie reintegračního zahanbení (Braithwaite, 1989; Masopust Šachová, 2019). Tato teorie hovoří o tom, že existují dva typy zostuzení – reintegrační a dezintegrační zostuzení čili stigmatizace. Přínosný je pouze první typ zostuzování, který morálně odsuzuje nikoliv pachatele, ale jeho čin. Reintegrační zostuzení tudíž zaujímá v mediaci důležité postavení, protože pachatelům dává zpětnou vazbu o nevhodnosti jejich chování (Harris et al., 2004; Hay, 2001).

Cílem mediace není odsoudit a ponížit pachatele (Rypi, 2016), nýbrž studu využít a přetvořit jej v hnací sílu, které mohou pachatelé využít pro změnu svého chování (Birkbeck & Smith, 2022; Masopust Šachová, 2019). Přiměřené pocíťování hanby a viny umožňuje pachateli objektivnější náhled na čin, protože potlačuje racionalizaci (Walters, 2020), a také je jedním ze zdrojů potřeby upřímně se oběti omluvit (Dhami, 2016b). Meléndez (2020) ve své práci nicméně poukazuje na to, že většina dotazovaných dospělých pachatelů se v průběhu mediace ani po jejím ukončení necítila zahanbeně. Zůstává tedy otázkou, do jaké míry je pocíťování studu pro fungování mediace potřebné.

Posílení empatie

Harris et al. (2004) empatii chápou jako hlavní spouštěč výčitek svědomí, přičemž se domnívají, že empatie a výčitky svědomí hrají v mediaci důležitější a daleko přínosnější roli než stud a zahanbení (Braithwaite, 1989; Masopust Šachová, 2019). Výzkum značí, že účast na mediaci může posílit empatii na straně pachatelů (Harris et al., 2004; Choi et al., 2011; Jonas et al., 2022; Meléndez, 2020) i obětí (Farkas et al., 2020). Jonas et al. (2022) doplňují, že pachatelé, kteří se zúčastnili mediace, zpravidla s obětí soucítí více než pachatelé, kteří účast odmítli.

Mediace tudíž pachatelům může zprostředkovat jedinečnou příležitost uvědomit si rozsah důsledků jejich chování tím, že obětem umožní autenticky a lidsky hovořit o jejich zkušenosti s pachatelem. Choi et al. (2011) popisují, že pachatelé v jejich výzkumném vzorku dokázali díky setkání nahlédnout, že se za jejich činem skrývá člověk. Oběť se tak pro ně najednou stala někým, komu svým jednáním ublížili.

Přijímání odpovědnosti za čin

Dle Jonase et al. (2022) mediace pomáhá pachatelům přebírat odpovědnost za chování a jeho důsledky. Tento zážitek je přitom důležitý zejména pro dospívajícího pachatele, který má pocit, že za své chování nenese plnou odpovědnost, jelikož ho jeho sociální status vůči dospělým staví do podřadné role (Langmeier & Krejčířové, 2006). Konfrontační charakter mediační techniky tudíž adolescentům pomáhá posilovat vědomí odpovědnosti za spáchaný čin (Hansen & Umbreit, 2018). Přestože již samotný střet s obětí může v pachateli vyvolat pocit morální odpovědnosti, Birkbeck a Smith (2022) zdůrazňují, že je úkolem mediátora, aby pachatele přivedl k příslušnému náhledu.

Klíčový rozdíl mediace oproti soudnímu líčení spočívá v tom, že pachatelé se v mediaci zodpovídají jejich přímým obětím, a nikoliv soudu, který nad nimi vynáší rozsudek (Choi et al., 2010). Řada pachatelů tak do mediace vstupuje z důvodu, že se chtějí oběti osobně omluvit (Hansen & Umbreit, 2018). Touha omluvit se za své jednání ztělesňuje základní potřebu mnoha pachatelů, ačkoliv pro ně může být její vyslovení emočně náročné (Choi et al., 2010). Nutno podotknout, že také většina obětí vstupuje do restorativních programů s očekáváním, že se jim pachatel omluví (Hansen & Umbreit, 2018; Tomášek et al., 2019).

Choi a Severson (2009) k tématu omluvy podotýkají, že ani tak nezáleží na tom, zda se pachatel omluví, ale zda oběť jeho omluvu vnímá jako upřímnou. Pakliže se oběť rozhodne pachatelovu omluvu ignorovat, nebo ji vyloženě odmítnout (například pro neúplnost omluvy či podezření na její neupřímnost), dává tím pachateli jasný signál. Dhami (2016a) zjistila, že pachatelé vnímají odmítnutí omluvy jako nevhodné. Autorka dále popisuje, že pachatelé, jejichž omluva byla zamítnuta, navíc oběť vnímají v horším světle a cítí méně lítosti a výčitek svědomí. Naproti tomu přijetí omluvy zvyšuje pravděpodobnost spolupráce s obětí a uzavření celého případu.

Odpuštění sobě samému (sebeodpuštění)

Pachatelé trestných činů často prožívají negativní emoce vyvolané následky svých činů, jako je stud, pocit viny a sebeobviňování. Tyto sice mohou do určité míry jedince motivovat k nápravě (Braithwaite, 1989; Masopust Šachová, 2019), ovšem ve chvíli, kdy jejich intenzita překročí únosnou mez, mají na pachatele demotivační a destruktivní účinek. Z toho důvodu může sebeodpuštění pachatelům pomoci překonat sebedestruktivní tendence a uzdravit se ze škod, jež si sami způsobili (Suzuki & Jenkins, 2022). Sebeodpuštění také souvisí se sebeúctou, sebedůvěrou, větší empatií k oběti a větší touhou po usmíření (Woodyatt & Wenzel, 2013).

Suzuki a Jenkins (2022) věří, že pachatelé mohou prostřednictvím mediačního procesu dosáhnout sebeodpuštění, jež se posléze propíše také do jejich sebepojetí. Popisují, že odpuštění může pachateli nabídnout oběť, mediátor či jeho blízké okolí. Skrze odpuštění druhých pak pachatel může dojít k odpuštění sobě samému. Není přitom nutné, aby mu čin nutně prominula přímo oběť, ačkoliv to pro pachatele může mít největší váhu (Suzuki & Jenkins, 2022).

Změna postoje a budoucí směřování pachatele

Všechny uvedené prvky, tedy práce s emocemi, prohlubování empatie, přijímání odpovědnosti za čin a sebeodpuštění, působí také na postoje pachatele k činu a trestné činnosti obecně. Na jedné straně narušují kriminální myšlení tím, že napadají nepřesný obraz, jenž může pachatel o sobě, oběti a činu mít následkem kognitivních distorzí (Barriga et al., 2000) a neutralizace (Sykes & Matza, 1957). Na druhé straně jasně vykreslují následky, jaké delikt vrhá na oběť, okolí i pachatele samotného.

Díky zkušenosti v mediaci pak může trestná činnost jako taková klesat na atraktivitě, což může vést k oslabení prokriminálních postojů jedince (Blatníková et al., 2016). Změny v myšlení a postojové orientaci se přitom mohou promítnout také do chování pachatele, a to v krátkodobém i dlouhodobém horizontu (Hansen & Umbreit, 2018). Z toho důvodu by se mediace měla vyjma minulosti a přítomnosti orientovat také na budoucnost a budoucí směřování pachatele (Meléndez, 2020).

4.2.2. Efektivita mediace

Jestliže budeme mediaci chápat jako jednorázový intervenční nástroj pro práci s mladistvými pachateli, je namístě se ptát na jeho úspěšnost či efektivitu. V doposud provedených výzkumech můžeme narazit na hrstku užívaných ukazatelů úspěšnosti mediace (a restorativních programů obecně). Tím nejtradičnějším ukazatelem je zajiště pravděpodobnost opakování činu neboli **míra recidivy pachatele** po absolvování mediace.

Přestože je mediace koncipována jako jednorázová intervence, zkušenost, kterou si z ní pachatel odnáší, může mít na chování pachatele dlouhodobý účinek. Průchod mediací (nebo jiným restorativním programem) tak může u některých pachatelů snížit pravděpodobnost opakování činu i měřenou míru recidivy (Hansen & Umbreit, 2018). Z toho důvodu máme dnes k dispozici značné množství empirických studií, které srovnávají recidivu mladistvých pachatelů, kteří se mediace zúčastnili, s těmi, kteří ji z nějakého důvodu neabsolvovali (účast odmítli, prošli pouze líčením před soudem, prošli jiným typem programu atd.).

Závěry, které plynou z nejnovějších studií, jsou však přinejlepším smíšené. Zatímco některé studie hovoří o tom, že účast na mediaci snižuje míru recidivy (např. Bradshaw & Roseborough, 2005; Bouffard et al., 2016; Hayes & Daly, 2004; Jonas-van Dijk et al., 2020; Latimer et al., 2005), či že ji snižuje u málo rizikových pachatelů (Gomis-Pomares et al., 2021), jiné ukazují, že mezi mediací a klasickým řešením případu není s ohledem na recidivu žádný rozdíl (Jara et al., 2016) a že restorativní praktiky včetně mediace nevedou k signifikantnímu snížení recidivy (Schwalbe et al., 2012; Wood, 2015). Nejednoznačnost výsledků můžeme přisoudit velké metodologické rozmanitosti těchto výzkumů (specifika vzorku, věk, forma mediace). Také recidiva je v jejich rámci pojímána odlišně, stejně tak způsob jejího zjišťování a doba, v níž se posuzuje (obvyklá volba je 24 měsíců od mediace, např. Gomis-Pomares, 2021; Jara et al., 2016).

V odborné komunitě dnes převládá názor, že mediace skutečně má potenciál snížit recidivu pachatele, neboť síla zážitku, který v mediaci prožije, u něj může vyvolat touhu po změně, či jej úplně odrazit od trestné činnosti (Hansen & Umbreit, 2018). Také ve srovnání s klasickým projednáním případu před soudem se mediace jeví jako účinnější přístup pro snižování recidivy pachatelů (Bouffard et al., 2016). Provedené metaanalýzy (Bradshaw et al., 2006; Latimer et al., 2005; Wilson et al., 2017; Wong et al., 2016) a systematické review (Strang et al., 2013) shodně uzavírají, že mediace je efektivní nástroj pro snižování recidivy (při porovnání pachatelů v mediaci a pachatelů bez mediace), avšak zjištěné velikosti efektu se napříč studiemi výrazně liší. Průměrné velikosti efektů jsou pak spíše malé (Strang et al., 2013) či střední (Wilson et al., 2017; Bradshaw et al., 2006).

Pravdou nicméně zůstává fakt, že působení mediace na pachatele je vysoce individuální a že faktorů, které se na tom podílejí, je velké množství. Jakékoliv závěry bychom tak měli brát s rezervou. Stejně tak nelze spolehlivě rozhodnout, že za nižší mírou recidivy stojí výlučně absolvování mediace. Tomášek et al. (2019) proto připomínají, že proces desistence je velmi komplexní proces, na který působí celá řada vnějších a vnitřních činitelů. Účast na mediačním setkání je tak pouze jedním z mnoha externích faktorů, které se tohoto procesu mohou dotýkat.

Další ukazatele účinnosti se proto zaměřují spíše na okamžitý dopad mediace. Častou volbou je spokojenost pachatelů s mediací (Blankley & Caldwell Jimenez, 2019; Poulson & Elton, 2002), ačkoliv se toto kritérium zohledňuje spíše u poškozených osob (např. Strang et al., 2013). Za úspěšné mediační setkání nicméně můžeme považovat i takové, během něhož se pachatel za svůj čin oběti omluví (Dhami, 2016b) či s ní uzavře dohodu (Hansen & Umbreit, 2018). Alternativou dohody může být také vytvoření plánu nápravy a jeho následné plnění

(Tomášek et al., 2019). Z analýzy provedených výzkumů vyplynulo, že žádný se doposud nezajímal o změnu postojů pachatele k trestné činnosti po absolvování mediace. Tuto mezeru se částečně snaží doplnit navrhovaný výzkumný projekt.

II. Empirická část – návrh výzkumného projektu

5. Cíl výzkumu

Návrh výzkumného projektu vychází ze syntézy poznatků, jež byly zmapovány v předchozích kapitolách. Detailně se pak zaměřuje na otázku, zda jsou restorativní programy, konkrétně pak přímá mediace, vhodným nástrojem pro práci s mladistvými pachateli. Mediace byla zvolena z toho důvodu, že se jedná o nejrozšířenější a empiricky nejvíce prozkoumaný typ restorativního programu, který je nejméně náročný na počet zapojených osob (Hansen & Umbreit, 2018).

Navrhovaný projekt navazuje na práci Suzukiho a Wooda (2018), která upozorňuje na to, že vývojové překážky na straně dospívajících pachatelů by mohly znesnadňovat proces naplňování restorativních cílů a omezovat transformační a katarzní potenciál restorativních konferencí. Zvláště **úroveň psychosociální zralosti** se přitom na základě výzkumu ukazuje u adolescentních pachatelů jako nižší ve srovnání s dospělými pachateli (Cauffman & Steinberg, 2000, 2012) i vrstevníky (Ward et al., 2023). Dosažená úroveň psychosociální zralosti by tudíž mohla hrát podstatnou roli ve fungování a účinnosti restorativních programů.

Cílem projektu je navrhnout způsob, jakým by bylo možné ověřit, zda mezi dosaženou úrovní psychosociální zralosti a krátkodobým působením mediace existuje souvislost. Výzkumný projekt na psychosociální zralost pohlíží jako na multidimenzionální konstrukt. Zvolená koncepce přímo vychází z **modelu psychosociální zralosti** (Steinberg & Cauffman, 1996), který zahrnuje tři superiorní dimenze a jejich měřitelné komponenty (Cauffman & Steinberg, 2000; Pailing & Reniers, 2018). Projekt tímto navazuje na již realizované studie z oblasti psychosociální zralosti u delikventních adolescentů (Cauffman & Steinberg, 2000; Cruise et al., 2008; Monahan et al., 2009; Pailing & Reniers, 2018; Simmons et al., 2020).

Závěry, plynoucí z realizace navrhovaného projektu, by mohly pomoci objasnit, zda má smysl se u mladistvých pachatelů zabývat úrovní psychosociální zralosti, a tudíž zda by bylo vhodné tuto proměnnou zařadit mezi vstupní kritéria pro účast na mediačním setkání. Projekt rovněž testuje nový přístup k měření účinnosti mediace, jelikož se zabývá krátkodobým dopadem mediace na **pachatelovy postoje** k trestné činnosti (dále pouze TČ). Očekává, že pachatelovy postoje by se vlivem mediace mohly měnit. Výsledek výzkumu by proto mohl buď podpořit relevanci tohoto ukazatele, nebo ji naopak odmítnout.

5.1. Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumné otázky

VO1: Jaké úrovně psychosociální zralosti dosahují mladiství pachatelé a jakým způsobem se tato úroveň promítá do působení mediace?

VO2: Jak souvisí dosažená úroveň psychosociální zralosti mladistvého pachatele s jeho postojem k TČ, subjektivním názorem na riziko recidivy a popíráním újmy oběti?

VO3: Jak se mění postoj mladistvého pachatele k TČ, jeho subjektivní názor na riziko recidivy a jeho přístup k popírání újmy oběti po absolvování mediace?

Hypotézy

Hypotézy by byly posuzovány na základě stanovené hladiny významnosti $\alpha = 0,05$. K zamítnutí nulové hypotézy by došlo za podmínky, že by získaná p-hodnota byla menší než hodnota α . V takovém případě by se pak výzkum přiklonil k opačné, alternativní hypotéze.

1H₀: Celkový skóre v dotazníku CRIME-PICS II je před a po mediaci shodný.

2H₀: Skóre ve škále A z dotazníku CRIME-PICS II je před a po mediaci shodný.

3H₀: Skóre ve škále V z dotazníku CRIME-PICS II je před a po mediaci shodný.

4H₀: Výsledky skupiny s vysokou úrovní psychosociální zralosti se neliší od výsledků skupiny s nízkou úrovní psychosociální zralosti.

6. Metodika

6.1. Výzkumný soubor

Velikost výzkumného souboru byla stanovena na 100 participantů na základě analýzy provedených studií restorativních programů v českém prostředí (Rozum et al., 2010; Tomášek et al., 2019). Vzorek by byl tvořen mladistvými pachateli mužského pohlaví ve věku 15–18 let, kteří se dopustili provinění ve věku mladistvých a kteří byli za toto provinění jako mladiství oficiálně stíháni. Konkrétní druh provinění by nebyl určen, aby se snížila pravděpodobnost nuceného vyřazování vhodných participantů.

Mezi vylučovací kritéria účasti na výzkumu by spadal nesouhlas některé z dotčených stran s mediací (včetně oběti) a nesplnění obecných požadavků pro účast na restorativním programu (Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference, viz Tomášek et al., 2019). Další kontraindikací účasti by představovala psychiatrická diagnóza, jazyková bariéra a předchozí zkušenost s restorativními programy. Naopak historie spáchaných provinění by nebyla brána jako překážka účasti ve výzkumu.

6.2. Měřicí nástroje

Postoj k TČ (společně se subjektivním náhledem na riziko recidivy a závažností újmy oběti) by se zkoumal pomocí dotazníku **CRIME-PICS II** (Frude et al., 2013). Pro odhad úrovně psychosociální zralosti by byla, v souladu s nejnovější studií Simmonsové et al. (2020), použita sada sebesposuzovacích škál pro pokrytí měřitelných komponent každé ze tří dimenzí, jak je původně navrhli Cauffmanová a Steinberg (2000).

Dimenze sebekázeň by byla měřena subškálami suprese agrese a ovládnání impulsů z **Weinberger Adjustment Inventory** (Weinberger & Schwartz, 1990). Dimenze perspektiva by byla podchycena škálou ohleduplnost z **Weinberger Adjustment Inventory** (Weinberger & Schwartz, 1990) a inventářem **Future Outlook Inventory** (dle Monahan et al., 2009). Nakonec pro měření dimenze odpovědnost by byla využita škála **Personal Responsibility Scale** z Psychosocial Maturity Inventory (Greenberger et al., 1975) a **Resistance to Peer Influence Scale** (Steinberg & Monahan, 2007).

Restraint – Weinberger Adjustment Inventory (WAI)

Weinberger Adjustment Inventory (Weinberger & Schwartz, 1990; Weinberger, 1997) byl vyvinut za účelem posuzování stupně socio-emocionálního přizpůsobení staršího dítěte a dospělého jedince na stavy vnitřní nepohody a na požadavky vnějšího prostředí. Jedná se o sebesposuzovací nástroj o 84 položkách. Jednotlivé položky jsou zodpovídány na pětibodové

Likertově škále (dle znění položky buď souhlasím – nesouhlasím, respektive skoro nikdy – skoro vždy), přičemž některé z nich jsou reverzní.

Inventář se skládá ze tří částí – Restraint (sebekázeň, sebekontrola), Distress (stav významné duševní nepohody, rozlady) a Defensiveness (obrana) – a tří položek ověřujících validitu odpovědí. Každou část lze administrovat samostatně jako svébytnou škálu. V navrhovaném výzkumu by bylo použito 22 položek z části Restraint, které sytí tyto faktory (Feldman & Weinberger, 1994):

- faktor suprese agrese (7 položek),
- faktor ovládnání impulsů (8 položek),
- faktor ohleduplnost (7 položek).

Skór je dán součtem položek, lze tak vždy získat skór za určitou část inventáře i celkový skór za inventář jako celek. V dílčích subškálách se nejvyšší dosažený skór pohybuje mezi hodnotami 35–40 dle počtu položek. Vysoký skór značí vysokou míru suprese agrese, ovládnání impulsů a ohleduplnosti (Dahlberg et al., 2005).

Inventář vykazuje po psychometrické stránce vysokou kvalitu. Weinberger (1997) uvádí výsledky získané z dat sesbíraných na klinickém vzorku ($N = 184$) a neklinickém vzorku ($N = 392$) mládeže ve věku 10–17 let. S ohledem na škálu Restraint byl pro odhad vnitřní konzistence použit koeficient alfa, který dosahuje vynikajících hodnot ($\alpha = 0,89$ pro klinický vzorek; $\alpha = 0,91$ pro neklinický vzorek). Nejslabší hodnotu koeficientu vykazovala subškála ovládnání impulsů ($\alpha = 0,72$).

Personal Responsibility Scale – Psychosocial Maturity Inventory

Personal Responsibility Scale tvoří součást rozsáhlého inventáře Psychosocial Maturity Inventory (Greenberger et al., 1975), který je založen na teoretickém modelu psychosociální zralosti (Greenberger & Sørensen, 1974). Model, a s ním i inventář, byl vytvořen pro posuzování neakademického růstu studentů ve věku 11–18 let ve školském prostředí. Model se snaží skloubit cíle socializačních procesů a cíle vývojových procesů na třech základních úrovních. Tyto roviny jsou individuální přiměřenost (čili kapacita fungovat autonomně), interpersonální přiměřenost (neboli kapacita přiměřeně interagovat s druhými) a sociální přiměřenost (kapacita přispívat k sociální kohezi).

Výzkumný návrh počítá s využitím dílčí škály Personal Responsibility Scale, jež obsahuje 30 položek, které jsou zodpovídány na čtyřbodové Likertově škále (silně nesouhlasím

– silně souhlasím). Tyto položky společně pokrývají tři aspekty z modelu psychosociální zralosti – identita, soběstačnost a orientace na práci (Greenberger & Sørensen, 1974). Položky jsou kódovány tak, aby vyšší skóry indikovaly vyšší stupeň zralosti. Výsledné skóre je pak dáno zprůměrováním všech položek (Ward et al., 2023).

Rozličné studie poukazují na dobré psychometrické vlastnosti inventáře v otázce reliability a validity (Greenberger et al., 1975). Co se reliability týče, Cauffmanová a Steinberg (2000) reportují uspokojivou vnitřní konzistenci této škály, $\alpha = 0,87$. Jejich výběrový soubor tvořilo přes 1 000 participantů ve věku 12–48 let.

Future Outlook Inventory

Inventář Future Outlook Inventory (detailně popsán např. v Monahan et al., 2009) se zabývá stupněm zaměření mladistvých na budoucnost a schopností zvažovat budoucí důsledky svých činů. Zahrnuje osm položek, zodpovídaných na čtyřbodové Likertově škále (nikdy neplatí – vždy platí). V dotazníku mají účastníci vždy ohodnotit, do jaké míry každý výrok odráží jejich obvyklé chování. Výsledný skór se vypočítá na základě průměru položek. Inventář dle studie Monahanové et al. (2009) na vzorku dospívajících pachatelů ($N = 1,170$) dosahuje sotva dostačujících hodnot vnitřní konzistence ($\alpha = 0,68$), a tudíž je potřeba jej používat kriticky.

Resistance to Peer Pressure

Nástroj Resistance to Peer Pressure (Steinberg & Monahan, 2007) má měřit míru náchylnosti jedince k vrstevnickému tlaku. Je složen z 10 párů výroků (například „Někteří lidé souhlasí se svými přáteli jen proto, aby byli jejich přátelé šťastní.“, ALE „Jiní lidé odmítají souhlasit s tím, co chtějí jejich přátelé, i když vědí, že to jejich přátele učiní nešťastnými.“), přičemž testovaná osoba se nejprve musí rozhodnout pro nejlepší možnost a poté zvolit, zda je výrok „opravdu pravdivý“ či „tak trochu pravdivý“. Odpovědi jsou pak kódovány na čtyřbodové škále od „opravdu pravdivý“ pro výrok na jedné straně po „opravdu pravdivý“ pro výrok na straně druhé a poté zprůměrovány. Vyšší skór indikuje vyšší stupeň rezistence vůči vrstevnickému tlaku.

Steinberg a Monahanová (2007) nástroj považují za reliabilní. Odhad vnitřní konzistence provedli na čtyřech vzorcích, které dohromady čítaly přes 3 600 osob ve věku 10–30 let. Na základě toho reportují ucházející hodnoty Cronbachova alfa pro tyto vzorky ($\alpha = 0,70–0,76$).

CRIME-PICS II

CRIME-PICS II (Frude et al., 2013) cílí na populaci mladistvých a dospělých pachatelů. Dotazník věnuje zvláštní pozornost tomu, jak se tato populace staví ke kriminalitě. Běžně je aplikován pro zkoumání změn v postojové orientaci delikventů. Nástroj lze rovněž využít pro evaluaci úspěšnosti intervencí zacílených na změnu postojů. Dotazník je možné administrovat individuálně i ve skupině, při individuální administraci jsou otázky zodpovídány orálně.

Dotazník se skládá ze tří částí: úvodní a demografické části, samotného dotazníku a části zaměřené na možné životní problémy. Pro účely předkládaného výzkumného projektu by byl použit pouze samotný dotazník CRIME-PICS II. Ten obsahuje 20 položek s pětibodovou Likertovou škálou (silně souhlasím – silně nesouhlasím). Některé z položek jsou reverzní, a tudíž autoři apelují na jejich řádné převedení (Frude et al., 2013).

Manuál CRIME-PICS II (Frude et al., 2013) rozlišuje čtyři hlavní domény dotazníku: hlavní doménu G (general attitude to offending, obecný postoj ke kriminalitě) a specifické domény A (anticipation of re-offending, subjektivní anticipace recidivy), V (victim hurt denial, popírání ublížení oběti) a E (evaluation of crime as worthwhile, zhodnocení trestného činu jako užitečného, hodnotného). Výstupem dotazníku je celkový skóre G, který je dán součtem všech 20 položek dotazníku vyjma S2, S13 a S18 (ty tvoří oddělený skóre V). Hodnoty hrubého celkového skóre G se pohybují v rozmezí 17–85. Obdobně lze spočítat hrubé skóre u specifických domén:

- 6 položek faktoru A (S3, S4, S8, S9, S14, S19),
- 3 položky faktoru V (S2, S13, S18),
- 4 položky faktoru E (S1, S5, S7, S10).

Žádoucí jsou vždy nízké skóre, které značí, že participant zastává odmítavý postoj ke kriminalitě (G), přeje si zanechat kriminálních způsobů chování (A), uznává dopad svého činu na oběť (V) a odmítá pohled, že páchaní trestné činnosti je výhodným způsobem pro dosahování stanovených cílů a naplňování potřeb (E).

Dle Frudeho et al. (2013) není jedna ze škál, konkrétně škála E, coby samostatný nástroj reliabilní, jelikož koeficient alfa, značící vnitřní konzistenci, nedosahuje požadované minimální hodnoty $\alpha = 0,70$. V případě škály E dosahuje tento koeficient chabé hodnoty, $\alpha = 0,55$. Nicméně zbylé škály vykazují uspokojivé hodnoty (pro G: $\alpha = 0,76$; pro A: $\alpha = 0,75$; pro V: $\alpha = 0,73$), a tak je autoři za reliabilní považují. Data byla získána ze vzorku 422 dospělých pachatelů (Frude et al., 2013).

6.3. Procedura

Přípravná fáze

Nejprve by proběhla příprava studie. Jednalo by se o překlad testových metod z anglického do českého jazyka, a to s výslovným souhlasem jejich autorů. České verze by se vytvořila pomocí zpětného překladu. Přeložené verze by byly před samotným výzkumem otestovány prostřednictvím pilotní studie s malým počtem účastníků z řad studentů středních škol ve věku 15–18 let, aby byla otestována jejich věcná srozumitelnost a psychometrická kvalita.

Současně s překladem testových metod by probíhala domluva dlouhodobé spolupráce s vybranými středisky PMS. Vzhledem k tomu, že návrh výzkumu je na této spolupráci postaven, by bylo potřeba zajistit veškeré formální náležitosti jakož i dostatek finančních prostředků pro realizaci mediálních setkání i výzkumu jako takového. Následně by proběhl nábor mediátorů s tím, že by byla ověřena jejich odborná kvalifikace a ochota účastnit se výzkumu. Zvolení mediátoři, s nimiž by byla navázána spolupráce, by se zavázali k účasti na informační schůzce na téma výzkumu a jejich role v něm.

První fáze výzkumu – výběr účastníků

Po stanovenou dobu minimálně dvou let by probíhala selekce vhodných případů, aby bylo možné získat dostatečný počet participantů navrhované studie. V roce 2020 proběhlo celkem 471 mediací mezi pachatelem a obětí, z toho 58 mediací proběhlo s nezletilými delikventy (tj. dětmi do 15 let a mladistvými). Tento počet však negativně ovlivnila pandemie viru Covid-19 (Probační a mediální služba, 2022), takže se dá předpokládat, že za současné situace by počet mediálních setkání za jeden rok mohl být o něco vyšší díky absenci protipandemických opatření.

Výběr vhodných participantů by probíhal ve spolupráci s kooperujícími středisky PMS dle standardů práce, Metodiky programu restorativní justice Rodinné skupinové konference (Tomášek et al., 2019) a podmínek na účast ve výzkumu. Návrh výzkumu předpokládá, že uvedená metodika je do jisté míry přenositelná, alespoň co se týče obecně platných zásad, které jsou společné pro všechny druhy restorativních programů včetně mediace (k tomu viz třetí kapitola práce). Každý případ by byl individuálně posouzen pracovníky středisek PMS a výzkumným týmem.

Mediátoři by následně kontaktovali vybrané osoby, tj. mladistvé pachatele, jejich zákonné zástupce a oběti (a případně i jejich zákonné zástupce), a sjednali si s nimi v případě

zájmu nezávazné úvodní setkání. Vytipovaní participantů pro výzkum by na tomto setkání byli poučeni jednak o metodě mediace, jednak o výzkumu, jeho účelu, možných rizicích a finanční odměně za účast na celém procesu. Od každého participanta by byl zajištěn souhlas s mediací a informovaný souhlas s výzkumem. Informovaný souhlas byl zajištěn také od zákonných zástupců participanta, jelikož se u některých předpokládá nezletilost. V případě souhlasu všech dotčených stran by došlo k oficiálnímu zařazení mladistvého pachatele do výzkumu.

Druhá fáze výzkumu – administrace testů

Druhá fáze výzkumného projektu by spočívala v administraci testových metod. Každému účastníkovi by byl přidělen vygenerovaný kód, aby bylo možné správně spárovat jeho osobu s daty za zachování podmínky anonymity. V době přibližně týden před mediačním setkáním by účastníkovi projektu byla autorkou studie administrována první sada testů. Jmenovitě by se jednalo o zvolené položky ze škály Restraint z Weinberger Adjustment Inventory (Weinberger & Schwartz, 1990), Psychosocial Maturity Inventory (Greenberger et al., 1975), Future Outlook Inventory (dle Monahan et al., 2009) a Resistance to Peer Pressure (Steinberg & Monahan, 2007) pro zjištění úrovně psychosociální zralosti, dále o dotazník CRIME-PICS II (Frude et al., 2013) a krátký sociodemografický dotazník, kde by participanté uvedli základní informace o své osobě (věk, vzdělání, historie provinění, druh projednávaného provinění apod.). Na úvod by autorka návrhu znovu představila hlavní informace o výzkumu a instrukce pro vyplňování testů. Následoval by prostor pro dotazy, ověření porozumění participanta a samotné vyplňování.

Každé mediační setkání by mělo proběhnout přibližně týden od první vlny sběru dat. Setkání by vždy realizoval některý z mediátorů zapojených do výzkumu a od počátku také do samotného případu. Po skončení tohoto setkání by pak proběhla druhá vlna sběru dat. Administrován by byl opětovně pouze dotazník CRIME-PICS II (Frude et al., 2013). Stejně jako při předchozí fázi by autorka návrhu podala účastníkovi instrukce a ověřila porozumění. Následovalo by vyplňování, po němž by došlo k formálnímu ukončení spolupráce s daným participantem a vyplacení finanční odměny. Účastníkovi by rovněž byl nabídnut debriefing.

6.4. Statistická analýza

Nasbíraná data by byla v první řadě vyhodnocena v souladu s příslušnými testovými manuály. V případě proměnné psychosociální zralosti by byly spočteny jednotlivé hrubé skóry z každého testu a následně vytvořen globální skóre psychosociální zralosti. Hrubé skóry z každé škály by byly zvlášť převedeny na z-skóry a přiřazeny k příslušné dimenzi (odpovědnost, perspektiva, sebekázeň). Vzhledem k využití vícero škál u každé z dimenzí by rovněž došlo k zprůměrování jednotlivých z-skóru pro vytvoření skóru za jednotlivé dimenze. Globální skóre

zralosti by se pak získal zprůměrováním z-skórů pro každou ze tří dimenzí a následným vytvořením normalizované stupnice s hodnotami 0–5 z tohoto průměru pro snazší interpretaci výsledků. Zároveň by bylo nutné dbát na to, aby při tomto převodu byla zachována původní variabilita a distribuce skórů. Vyšší globální skór by indikoval vyšší dosaženou úroveň psychosociální zralosti (Cauffman & Steinberg, 2000; Pailing & Reniers, 2018).

Na základě získaného globálního skóru psychosociální zralosti by byli účastníci studie rozděleni do dvou skupin dle úrovně dosažené zralosti na skupinu s nízkou a vysokou úrovní. Vzhledem k tomu, že by sběr dat probíhal v průběhu několika let, by k tomuto rozdělení došlo až zpětně, jelikož tento krok vyžaduje znalost výsledků všech participantů. Součástí tohoto kroku by rovněž byla kontrola úplnosti dat. Dále by byla provedena deskriptivní statistika pro každou skupinu zvlášť (například průměrný věk, vzdělání, druhy provinění atd.).

Samotná statistická analýza by spočívala v prověření výzkumných otázek a hypotéz. Zvolené statistické metody (t-test pro dva nezávislé výběry a párový t-test) by byly užity v souladu s podmínkami jejich uplatnění. V případě signifikantních nálezů testů by rovněž byla zjištěna příslušná velikost efektu pomocí Cohenova d.

Pro porovnání skupin mezi sebou by byl zvolen t-test pro dva nezávislé výběry. Porovnávána by byla zejména průměrná velikost globálního skóru psychosociální zralosti před intervencí a dále souhrnný skór a vybrané výsledky z dotazníku CRIME-PICS II před a po intervenci. Tato analýza by byla provedena za účelem zjištění, zda mezi skupinami existují signifikantní rozdíly. Pro zjištění dopadu intervence by byl využit párový t-test. Ten by byl použit u každé skupiny zvlášť pro porovnání souhrnného skóru a vybraných výsledků z dotazníku CRIME-PICS II před a po intervenci, jelikož nás zajímá rozdíl mezi výsledky před a po mediaci u každé skupiny.

6.5. Etika výzkumu

Výzkumný projekt na sebe v otázce etiky klade četné nároky, pročež usiluje o včasné ošetření možných rizik. V první řadě pracuje s **informovaným souhlasem**, jenž představuje základní podmínku pro účast ve výzkumu. Informovaný souhlas by bylo třeba zajistit nejenom od samotných participantů, tj. mladistvých delikventů, nýbrž i od jejich zákonných zástupců, což by se vztahovalo zvláště na ty participanty, kteří by v době výzkumu ještě nebyli plnoletí. Informovaný souhlas by obsahoval všechny náležitosti včetně podrobností o výzkumu. Participantů by byli poučeni o možnosti svůj souhlas kdykoliv stáhnout a účast na výzkumu tak přerušit.

Informovaný souhlas by taktéž obsahoval sekci, v níž by byla zmíněna **možná rizika** pro účastníky mediace. Mediace vystavuje všechny své účastníky konfrontaci s činem a jeho následky, což může v participantech vyvolat psychickou nepohodu. Ač je mediace na konfrontaci založena, je třeba ji vést dostatečně citlivě, aby delikventy neodsuzovala, nestigmatizovala a nezraňovala (Hansen & Umbreit, 2018).

Současně by bylo vhodné účastníkům osvětlit **důvody použití vybraných testových metod**, a to zejména v případě zdánlivě nesouvisejícího měření úrovně psychosociální zralosti. Tento krok by byl participantům odůvodněn jako zjištění jejich vlastností za účelem personalizace mediačního setkání. Všichni pachatelé by proto po skončení mediace absolvovali debriefing, kde by jim byl jednak nabídnut prostor pro sdílení a zpracování zážitku, jednak sděleny další informace k výzkumu.

Zároveň je třeba myslet také na stranu poškozeného, jehož je v první řadě třeba chránit. Z toho důvodu je nezbytné, aby byly učiněny kroky směrem k **prevenci retraumatizace a sekundární viktimizace** poškozených a k podpoře pocitu bezpečí (jak zdůrazňují např. Hansen & Umbreit, 2018). Opatření těchto požadavků spočívá zejména v kvalitní přípravě mediačních setkání, od selekce a nastudování projednávaných případů mediátory až po návrh a realizaci mediace. Poškozeným, i dalším osobám přímo či nepřímo zapojených do projektu, by na konci výzkumu byl rovněž nabídnut debriefing a případně další podpora.

Vzhledem k tomu, že mediace může být náročná i pro **samotné mediátory**, by i jim byla nabídnuta odborná podpora a možnost supervizních setkání. Činnost mediátorů by byla rovněž pravidelně monitorována v souladu s odbornými požadavky na mediační setkání, aby se zamezilo nevhodnému zacházení mediátora s dotčenými stranami. Všichni mediátoři by za sebou měli mít vstupní pohovor, v němž by se ověřila jejich odborná kvalifikace, a měli by splnit účast na povinném informačním setkání k průběhu výzkumu.

Ochrana osobních údajů je jednou z dalších priorit navrhovaného projektu. Každému účastníkovi studie by byl přiřazen vygenerovaný kód, aby bylo možné spojit data od jedné osoby a současně zachovat zásadu anonymity. Vyplněné papírové testy by proto byly vždy založeny do zvláštních desek do uzamykatelného prostoru a po určité době skartovány, neboť výzkumem získaná data by se přepisovala do počítače. Za účelem ukládání a zálohování dat by bylo zřízeno soukromé úložiště, k němuž by měl přístup pouze hlavní výzkumník. Data by sloužila čistě záměrům navrhovaného výzkumného projektu.

7. Diskuse

Na tomto místě by bylo vhodné se zmínit o silných a slabých stránkách předkládané bakalářské práce. Práce navazuje na dosavadní výzkum jak v oblasti mediace a restorativních setkání obecně (např. Choi et al., 2011; Jonas et al., 2022; Meléndez, 2020; Suzuki & Jenkins, 2022; Wong et al., 2016), tak v problematice psychosociální zralosti adolescentů a mladistvých pachatelů (Cauffman & Steinberg, 2000; Cruise et al., 2008; Monahan et al., 2009; Pailing & Reniers, 2018; Ward et al., 2023). Jako taková je výsledkem propojení těchto dvou výzkumných oblastí.

Základ práce čerpá z přehledu psychosociálních charakteristik dospívajících, který slouží jako odrazový můstek pro zahájení debaty o psychosociální vyspělosti mladistvých pachatelů. Dle zjištění je nízký stupeň psychosociální zralosti jedním z rizikových faktorů juvenilní delikvence a kriminálního chování (Monahan et al., 2013; Pailing & Reniers, 2018; Simmons et al., 2020; Ward et al., 2023) a současně oddaluje proces ukončování kriminální kariéry (Monahan et al., 2009; Monahan et al., 2013). Ač se tyto výzkumné poznatky zdají být přesvědčivé, je potřeba upozornit na dvě skutečnosti.

Zprvė všechny uvedené studie využívají stejné definice konstruktů psychosociální zralosti od Steinberga a Cauffmanové (1996). Na jedné straně je jednotná definice konstruktů pro jeho výzkum stěžejní, na druhé straně však všechny studie, které této koncepci využívají, trpí stejným nedostatkem. Cauffmanová a Steinberg (2000) poukázali na to, že jejich pojetí psychosociální zralosti není zdaleka kompletní a že je třeba ho podrobit kritické analýze. Navzdory tomu navazující výzkum užívá této koncepci beze změny. Z toho důvodu je možné, že výzkum zcela opomíjí další důležité a měřitelné složky psychosociální zralosti. Takovou složkou by mohla být například empatie, která v koncepci hraje spíše druhotnou roli, přestože výzkum opakovaně prokázal souvislost empatie s kriminálním chováním (Megreya, 2015).

Zadruhé autoři těchto výzkumů (Cauffman & Steinberg, 2000; Cruise et al., 2008; Monahan et al., 2009; Monahan et al., 2013; Pailing & Reniers, 2018; Simmons et al., 2020) používají, navzdory stejné teoretické koncepci, pokaždé jiné sady testových metod. Ačkoliv základ sady zůstává stejný, v průběhu let postupně došlo k její menší obměně. Tento fakt žádná z uvedených studií nevedla na pravou míru. Přesto je relevantní se tím zabývat, neboť tato skutečnost narušuje jednotnou linku výzkumu, na které poznání v této oblasti stojí.

I tak jsou ale pro nás závěry těchto studií velmi cenné (ač jsou některé z nich již staršího data). Empirické poznatky jsou pro zacházení s mladistvými pachateli zásadní, poněvadž nastiňují směr, jakým by se práce s delikventní mládeží měla ubírat – a to ideálně směrem

posilování složek psychosociální zralosti skrze cílené intervenční programy (Riggs Romaine et al., 2018). Na mediaci mezi obětí a pachatelem se v jistém světle pohlíží jako na možnou intervenci, která je při práci s nezletilými hojně využívána (Gal, 2021). Mediace nicméně není dlouhodobým intervenčním programem, který by soustavně rozvíjel psychosociální dovednosti, neboť se jedná o jednorázové setkání. Přesto někteří odborníci věří v její přínosnost (Hansen & Umbreit, 2018).

Suzuki a Wood (2018) se ovšem domnívají, že dopad mediace na nezletilé pachatele je nižší z důvodu psychosociální nezralosti adolescentů. Tuto domněnku podporují také závěry systematického review od Stranga et al. (2013). Autoři review zjistili, že mediace funguje u dospělých pachatelů lépe než u dospívajících (respektive velikost efektu byla u skupiny dospělých pachatelů vyšší). Konkrétním měřítkem pak byla míra recidivy po absolvování restorativního setkání. Přestože se tyto dvě skupiny od sebe lišily pouze nepatrně, jednalo se o signifikantní rozdíl (Strang et al., 2013).

Zde je nutné podotknout, že Strang et al. (2013) sice tyto dvě skupiny porovnávali mezi sebou na základě průměrné velikosti efektu, avšak vycházeli přitom ze studií, které byly provedeny na každé věkové skupině zvlášť. To znamená, že účastníky mediace vždy srovnávali se stejně starými pachateli, kteří se mediace neúčastnili. Výzkum by se proto do budoucna měl zaměřit přímo na porovnání mladistvých a dospělých pachatelů mezi sebou, přičemž věkové složení skupiny mladistvých by mělo být jasně vymezeno. Komplikací pro tento krok může být odlišná hranice trestní odpovědnosti napříč státy (Reyes-Quilodran et al., 2019).

V případě uznání názoru Suzukiho a Wooda (2018), že mediace nemusí být pro dospívající pachatele pro jejich nezralost vhodná, můžeme výsledky Stranga et al. (2013) dát do souvislosti s problematikou psychosociální zralosti. Je známo, že úroveň psychosociální zralosti je u dospělých osob v průměru vyšší než u adolescentů (Cauffman & Steinberg, 2000). Z toho důvodu by stupeň psychosociální zralosti jedince skutečně mohl zasahovat do procesu fungování mediace a ovlivňovat jeho výsledky.

Rozdílné působení mediace na dospívající a dospělé pachatele ovšem můžeme provázat nejenom s psychosociální vyspělostí, ale i s povahou spáchaného deliktu. Strang et al. (2013) totiž zjistili, že mediace snižuje pravděpodobnost recidivy především u násilných deliktů. Naproti tomu u majetkových činů již tak úspěšná není. Vzhledem k tomu, že mladiství pachatelé se spíše dopouští majetkové trestné činnosti (Spurná, 2020), můžeme rozdíly v působení mediace hledat také v typu projednávaného činu.

Další výzkum v oblasti fungování a účinnosti mediace je proto více než zapotřebí. Jako klíčové se v tomto ohledu jeví sjednocení očekávání, jaké odborníci od mediace mají. Většina studií ztotožňuje výzkum mediace s výzkumem účinnosti této metody s ohledem na snižování recidivy. Ačkoliv výsledky metaanalýz (Bradshaw et al., 2006; Latimer et al., 2005; Wilson et al., 2017; Wong et al., 2016) podporují tvrzení, že mediace je efektivním nástrojem, pomocí kterého je možné snižovat recidivu pachatele, je otázkou, jestli je toto pojetí mediace vůbec vhodné. Například Tomášek et al. (2019) se vůči němu ohrazují. Dle autorů nemůžeme za úspěšnou mediaci považovat pouze tu, která vedla ke snížení míry recidivy pachatele, neboť tím opomíjíme jiné důležité proměnné, jako je spokojenost účastníků s mediací atd.

Skutečnou Achillovu patu ve výzkumu mediace ztělesňuje častá absence kontrolních skupin. Pokud ovšem výzkum pracuje s kontrolní skupinou, pak je většinou složena z těch, kteří účast na mediaci odmítli. Jonas-van Dijk et al. (2020) v návaznosti na to upozorňují na tzv. self-selection bias, který spočívá v tom, že osoby, které jsou ochotné se mediace účastnit, se mohou lišit od těch, které ochotné nejsou. Tento fakt by mohl vést k tomu, že to jsou rozdíly mezi pachateli (osobnostní, motivační aj.), a ne metoda samotná, které mají pozitivní efekt na budoucí směřování pachatele.

Nezanedbatelným problémem je též eticky sporné užití randomizace, tj. náhodné přidělení participanta do kontrolní či experimentální skupiny. Mediace nelze provést bez toho, aniž by došlo k individuálnímu posouzení případu a pachatele. Stejně tak není přijatelné některé pachatele, a potažmo oběti, připravit o možnost účastnit se mediace, pokud o ni obě strany stojí. Randomizace je tudíž v rozporu s etickou stránkou mediace.

Etika tvoří zásadní pilíř také v navrhovaném výzkumném projektu. Důraz je zde kladen především na předcházení sekundární viktimizace a retraumatice (Hansen & Umbreit, 2018). Další možné riziko návrhu je spojeno s výběrem vhodných případů do mediace. Návrh předpokládá, že by se na selekci případů, a tudíž i na realizaci setkání, podílela Probační a mediační služba ČR. S PMS ovšem nebyla navázána komunikace, a tak není jisté, zda by s navrhovaným postupem souhlasila. Výzkumný návrh přitom na spolupráci s PMS významně spoléhá, od čehož se mj. odvíjí jeho praktická realizovatelnost.

V kontrastu s původním plánem se navrhovaný projekt soustředí výlučně na krátkodobý dopad mediace. Orientací na bezprostřední účinky mediace se projekt snaží eliminovat vliv intervenujících proměnných v podobě zrání a historie. Vlivem tohoto rozhodnutí nicméně navrhovanému projektu chybí možnost srovnání s dalšími výzkumy zaměřenými na dlouhodobou účinnost mediace, jelikož ty primárně využívají ukazatel míry recidivy. Z toho

důvodu byl v návrhu učiněn kompromis v podobě subjektivního očekávání recidivy na straně pachatele, které by bylo v rámci navrhovaného výzkumu rovněž zjišťováno. Tento krok by mohl nabídnout alespoň částečnou příležitost pro porovnání hypotetických výsledků navrhované studie s jinými.

Projekt se namísto recidivy soustředí na proměnu postojů pachatele k trestné činnosti, který zavádí jako nový ukazatel efektivity mediace. Volba tohoto parametru proběhla na základě analýzy výzkumů, která prokázala, že mediační setkání mají potenciál změnit náhled pachatele na trestnou činnost (Jonas et al., 2022). Pokud by se proměna náhledu ukázala být smysluplným parametrem působení mediace, mohl by se zařadit mezi další ukazatele úspěšnosti mediace (Hansen & Umbreit, 2018). Stejně tak by se posléze dalo uvažovat o dlouhodobém sledování stability této změny např. v odstupu tří, šesti a dvanácti měsíců od absolvování mediace.

Předkládaný návrh výzkumu zajisté není bez nedostatků a omezení. Jako první příklad můžeme uvést volbu testových metod. Ačkoliv zvolené nástroje vykazují napříč výzkumem dobré psychometrické vlastnosti (Monahan et al., 2009; Monahan et al., 2013; Pailing & Reniers, 2018; Simmons et al., 2020), jejich kvalita může kolísat v závislosti na vybraném vzorku a sociálním prostředí. Žádný z těchto nástrojů není přeložen do českého jazyka, a tudíž nikdy nebyl použit na české populaci. Další problém souvisí s tím, že od autorů prozatím nebyl získán souhlas s překladem ani použitím těchto metod.

Zvolené nástroje navíc fungují na principu sebeuposuzovacích škál, a proto musíme myslet na riziko zkreslení odpovědí. Ke zkreslení odpovědí by mohlo dojít záměrně ze strany účastníků (klamání, sociální desirabilita). Výzkum se tomu snaží zabránit anonymním vyplňování testů a zajištěním klidných testových podmínek. Možným řešením této situace by rovněž mohla být administrace Marlowe Crowne Social Desirability Scale (Crowne & Marlowe, 1960), s jejíž pomocí lze v odpovědích participanta detekovat přítomnost biasu v podobě sociální žádoucnosti.

Na straně participantů mohou existovat také další limity výzkumu. Vyjma nízké úrovně psychosociální zralosti je může omezovat také nižší úroveň inteligence, která je s kriminálním chováním spjata (Schwartz et al., 2015), či zátěž v podobě nediagnostikovaného duševního onemocnění (k tomu viz Underwood & Washington, 2016). Obojí by se opět mohlo negativně promítat do průběhu mediace i do vyplňování testů, které by pravděpodobně bylo náročné na čas a mentální kapacitu účastníků.

Co se samotného vzorku týče, jeden z hlavních limitů by mohla představovat jeho malá velikost. Finální velikost souboru by navíc mohla být ohrožena experimentální mortalitou a neúplností dat. Omezení výzkumného návrhu lze spatřovat také ve výlučném zaměření na pachatele mužského pohlaví z důvodu jejich početní převahy v kriminální populaci (World Health Organization, 2015). Závěry z navrhovaného projektu by proto nebylo možné zobecnit pro obě pohlaví.

Návrh si rovněž nespécifikuje povahu provinění, a to z toho důvodu, aby zvýšil šance na dosažení požadované velikosti souboru. Tím ovšem riskuje existenci rozdílných profilů pachatelů daných typů kriminality (např. majetková, násilná atd.), které mohou mít na psychosociální zralost, postoje k trestné činnosti a průběh mediace nezanedbatelný vliv. O specifikaci provinění se proto dá přemýšlet jako o dalším výzkumném kritériu.

Vhodné je zmínit se také o limitech designu výzkumu. Výzkumný návrh je postaven na zpětném rozdělení participantů do dvou skupin na základě dosažené úrovně zralosti, což by mohlo způsobit nevyváženost skupin. Je známo, že psychosociální zralost s věkem roste, a proto by mohlo dojít k tomu, že skupina s vyšší úrovní zralosti bude v průměru významně starší než skupina s nižší úrovní. Také samotné stanovení hranice pro rozdělení účastníků do skupin může být problematické. Je otázkou, jaké úrovně zralosti by pachatelé vůbec dosahovali a zda by vůbec bylo možné v tomto ohledu vytvořit dvě jasně odlišené skupiny.

V neposlední řadě by se dalo přemýšlet také o alternativních výzkumných designech. Jednu z možností by představovalo přidání kontrolní skupiny složené z pachatelů, kteří by účast v mediaci odmítli. Přesto nikdy nebude zcela možné zajistit všem účastníkům stejné podmínky mediace. Jako další varianta se tudíž nabízí kvalitativní pojetí výzkumu, které by se cíleně zaměřovalo na individuální potřeby a zkušenosti pachatelů s mediací.

Závěr

Záměrem bakalářské práce bylo utřídit důležité poznatky o možnostech uplatnění mediační techniky při práci s mladistvými pachateli. Tyto poznatky se týkají důkladného nastudování psychologických aspektů dospívání, které zároveň pomáhají v určení rizikových faktorů v pozadí delikventního či kriminálního chování adolescentů. Podstatné informace práce čerpá také z odborného poznání metody mediace mezi obětí a pachatelem.

Pro předkládanou práci je relevantních několik závěrů. Odhad úrovně psychosociální zralosti je spolehlivějším prediktorem vývoje kriminality, než jakým je věk jedince, neboť lépe odráží individualitu jedince. Tempo a kvalita vývoje zralosti je rovněž více závislá na okolním prostředí (Cruise et al., 2008; Monahan et al., 2013; Pailing & Reniers, 2018). Úroveň zralosti se navíc mezi jedinci liší, což může vysvětlovat, proč jsou někteří adolescenti více predisponováni ke kriminálnímu chování (Monahan et al., 2013; Ward et al., 2023) a proč někteří pachatelé ukončí svou kriminální kariéru dříve než jiní (Monahan et al., 2009).

Rovněž lze dojít k závěru, že účast na mediačním setkání může pro pachatele znamenat klíčovou životní zkušenost, která jej může pozitivně stimulovat a motivovat ke změně. Mediace se ostatně projevila jako účinný nástroj s ohledem na její potenciál snižovat recidivu u některých pachatelů (Bradshaw et al., 2006; Latimer et al., 2005; Wilson et al., 2017; Wong et al., 2016). Její přínos se nicméně nemusí omezovat pouze na sníženou míru recidivy. Ukázalo se, že mediace může u pachatele facilitovat také zpracování prožívaných emocí, posílení empatie vůči oběti, přejímání odpovědnosti za čin, proces odpouštění vlastní osobě a změnu postoje k trestné činnosti (Choi et al., 2011; Dhami, 2016b; Jonas et al., 2022; Meléndez, 2020; Suzuki & Jenkins, 2022).

Ač jsou restorativní programy všeobecně považovány za přiměřené především pro mladistvé pachatele, opak může být pravdou. Čerpání psychosociálních benefitů, které v prostředí mediace vznikají, může pachatelům znesnadňovat jejich psychosociální nevyzrállost (Suzuki & Wood, 2018). Z toho důvodu by bylo dobré se otázkou vhodnosti restorativních programů pro dospívající pachatele zabývat, a to zejména po výzkumné stránce. Výzkum by se měl do budoucna též zaměřit na srovnání dospívajících a dospělých pachatelů v mediaci a na identifikaci nezbytných psychických kapacit a psychosociálních dovedností, které zasahují do průběhu restorativního setkání. Pozornost by se také měla obrátit k obětem a k tomu, co jim v mediaci pomáhá, co od ní potřebují a jak je možné je skrze tuto metodu podpořit.

Reference

- Abeling-Judge, D. (2020). Facilitating maturation through social bonds among delinquent youth in the transition to adulthood. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 6, 448–476. <https://doi.org/10.1007/s40865-020-00151-7>
- Abeling-Judge, D. (2021). The value of school: Educational experiences and maturational growth among delinquent youth. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 7, 385–419. <https://doi.org/10.1007/s40865-021-00171-x>
- Aebi, M. (2019). Die Prävalenz von psychosozialen Belastungen bei jugendlichen Straftätern: eine Metaanalyse. *Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie*, 13(2), 166–177. <https://doi.org/10.1007/s11757-019-00525-8>
- American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). <https://doi.org/10.1037/0000165-000>
- Andersen, L. H., Anker, A. S. T., & Andersen, S. H. (2016). A formal decomposition of declining youth crime in Denmark. *Demographic Research*, 35, 1303–1316. <https://doi.org/10.4054/demres.2016.35.44>
- Arain, M., Mathur, P., Rais, A., Nel, W., Sandhu, R., Haque, M., Johal, L., & Sharma, S. (2013). Maturation of the adolescent brain. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9(9), 449–461. <https://doi.org/10.2147/ndt.s39776>
- Arteaga, A., Fernández-Montalvo, J., Cacho, R., & López-Goñi, J. J. (2021). Gender-Based psychosocial differences in a sample of young offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 65(12), 1390–1405. <https://doi.org/10.1177/0306624x20952403>
- Artello, K., Hayes, H., Muschert, G., & Spencer, J. (2015). What do we do with those kids? A critical review of current responses to juvenile delinquency and an alternative. *Aggression and Violent Behavior*, 24, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.04.014>
- Barnes, J. C., & Beaver, K. M. (2010). An empirical examination of adolescence-limited offending: A direct test of Moffitt's maturity gap thesis. *Journal of Criminal Justice*, 38(6), 1176–1185. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.09.006>
- Barra, S., Aebi, M., d'Huart, D., Schmeck, K., Schmid, M., & Boonmann, C. (2022). Adverse childhood experiences, personality, and crime: Distinct associations among a high-risk sample of institutionalized youth. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1–21. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031227>
- Barriga, A. Q., Landau, J. R., Stinson, B. L., Liau, A. K., & Gibbs, J. C. (2000). Cognitive distortion and problem behaviors in adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, 27(1), 36–56. <https://doi.org/10.1177/0093854800027001003>

- Basto-Pereira, M., Miranda, A., Ribeiro, S., & Maia, Â. (2016). Growing up with adversity: From juvenile justice involvement to criminal persistence and psychosocial problems in young adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 62, 63–75. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.011>
- Batchelor, D. (2023). Separating the “deed” from the “done-to”: How communicating with the offender can change victims’ self-concept. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(5-6), 4877–4905. <https://doi.org/10.1177/08862605221119725>
- Baumer, E. P., Cundiff, K., & Luo, L. (2021). The contemporary transformation of american youth: An analysis of change in the prevalence of delinquency, 1991–2015. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 59(1), 109–136. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12264>
- Beardslee, J., Miltimore, S., Fine, A., Frick, P. J., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2019). Under the radar or under arrest: How is adolescent boys’ first contact with the juvenile justice system related to future offending and arrests? *Law and Human Behavior*, 43(4), 342–357. <https://doi.org/10.1037/lhb0000340>
- Bilsen, J. (2018). Suicide and youth: Risk factors. *Frontiers in Psychiatry*, 9(10), 100–105. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00540>
- Birkbeck, C., & Smith, G. (2022). Moral work in victim–offender meetings. *Criminology & Criminal Justice*, 0(0), 1–20. <https://doi.org/10.1177/17488958221095976>
- Blankley, K. M., & Caldwell Jimenez, A. (2019). Restorative justice and youth offenders in Nebraska. *Nebraska Law Review*, 98(1), 1–56. <https://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol98/iss1/2/>
- Blatníková, Š., Faridová, P., & Vranka, M. (2016). *Kriminální styly myšlení: Inventář PICTS-cz*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. <http://www.ok.cz/iksp/docs/431.pdf>
- Bonensteffen, F., Zebel, S., & Giebels, E. (2022). Is computer-based communication a valuable addition to victim-offender mediation? A qualitative exploration among victims, offenders and mediators. *Victims & Offenders*, 17(8), 1173–1195. <https://doi.org/10.1080/15564886.2021.2020946>
- Bouffard, J., Cooper, M., & Bergseth, K. (2016). The effectiveness of various restorative justice interventions on recidivism outcomes among juvenile offenders. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 15(4), 465–480. <https://doi.org/10.1177/1541204016647428>
- Bradshaw, W., & Roseborough, D. (2005). Restorative justice dialogue: The impact of mediation and conferencing on juvenile recidivism recommended citation. *Federal Probation*, 69(2), 15–21. http://www.antonioacasella.eu/restorative/Bradshaw_2005.pdf

- Bradshaw, W., Roseborough, D., & Umbreit, M. S. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24(1), 87–98. <https://doi.org/10.1002/crq.159>
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge University Press.
- Brucknerová, E., & Hrušáková, M. (2015). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Wolters Kluwer.
- Brugman, D., Beerthuisen, M. G. C. J., Helmond, P., Basinger, K. S., & Gibbs, J. C. (2021). Assessing moral judgment maturity using the sociomoral reflection measure – short form objective. *European Journal of Psychological Assessment*, 39(2), 85–95. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000680>
- Buchanan, M., Castro, E. D., Kushner, M., & Krohn, M. D. (2020). It's f**ing chaos: COVID-19's impact on juvenile delinquency and juvenile justice. *American Journal of Criminal Justice*, 45(4), 578–600. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09549-x>
- Burt, C. H. (2020). Self-Control and crime: Beyond Gottfredson & Hirschi's theory. *Annual Review of Criminology*, 3(1), 43–73. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-011419-041344>
- Bussemakers, C., Kraaykamp, G., Schoon, I., & Tolsma, J. (2022). Household dysfunction and child development: Do financial resources matter? *Advances in Life Course Research*, 51, 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2021.100447>
- Cardona-Isaza, A. de J., Jiménez, S. V., & Montoya-Castilla, I. (2022). Decision-making styles in adolescent offenders and non-offenders: Effects of emotional intelligence and empathy. *Anuario de Psicología Jurídica*, 32(1), 51–60. <https://doi.org/10.5093/apj2021a23>
- Casey, B. J. (2015). Beyond simple models of self-control to circuit-based accounts of adolescent behavior. *Annual Review of Psychology*, 66(1), 295–319. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015156>
- Casey, B. J., Getz, S., & Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Developmental Review*, 28(1), 62–77. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.003>
- Cauffman, E., & Steinberg, L. (2000). (Im)maturity of judgment in adolescence: Why adolescents may be less culpable than adults. *Behavioral Sciences & the Law*, 18(6), 741–760. <https://doi.org/10.1002/bsl.416>
- Cauffman, E., & Steinberg, L. (2012). Emerging findings from research on adolescent development and juvenile justice. *Victims & Offenders*, 7(4), 428–449. <https://doi.org/10.1080/15564886.2012.713901>

- Cope, L. M., Hardee, J. E., Martz, M. E., Zucker, R. A., Nichols, T. E., & Heitzeg, M. M. (2020). Developmental maturation of inhibitory control circuitry in a high-risk sample: A longitudinal fMRI study. *Developmental Cognitive Neuroscience, 43*, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2020.100781>
- Crowne, D. P., & Marlowe, D. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology, 24*(4), 349–354. <https://doi.org/10.1037/h0047358>
- Cruise, K. R., Fernandez, K., McCoy, W. K., Guy, L. S., Colwell, L. H., & Douglas, T. R. (2008). The influence of psychosocial maturity on adolescent offenders' delinquent behavior. *Youth Violence and Juvenile Justice, 6*(2), 178–194. <https://doi.org/10.1177/1541204007313229>
- Dahlberg, L. L., Toal, S. B., Swahn, M. H., & Behrens, C. B. (2005). *Measuring violence-related attitudes, behaviors, and influences among youths: A compendium of assessment tools* (2nd ed.). Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED486261.pdf>
- Decker, M. R., Holliday, C. N., Hameeduddin, Z., Shah, R., Miller, J., Dantzler, J., & Goodmark, L. (2022). Defining justice: Restorative and retributive justice goals among intimate partner violence survivors. *Journal of Interpersonal Violence, 37*(5-6), NP2844–NP2867. <https://doi.org/10.1177/0886260520943728>
- Defoe, I. N., van Gelder, J.-L., Ribeaud, D., & Eisner, M. (2021). The co-development of friends' delinquency with adolescents' delinquency and short-term mindsets: The moderating role of co-offending. *Journal of Youth and Adolescence, 50*, 1601–1615. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01417-z>
- DeLisi, M., Alcalá, J., Kusow, A., Hochstetler, A., Heirigs, M., Caudill, J., Trulson, C., & Baglivio, M. (2017). Adverse childhood experiences, commitment offense, and race/ethnicity: Are the effects crime-, race-, and ethnicity-specific? *International Journal of Environmental Research and Public Health, 14*(3), 1–12. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030331>
- Derby, J. (2021). *Restorative justice: Principles and practice*. Prison Fellowship International.
- Dhami, M. K. (2016a). Effects of a victim's response to an offender's apology: When the victim becomes the bad guy. *European Journal of Social Psychology, 46*(1), 110–123. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2145>
- Dhami, M. K. (2016b). Apology in victim–offender mediation. *Contemporary Justice Review, 19*(1), 31–42. <https://doi.org/10.1080/10282580.2015.1101686>

- Díaz, C., Patacchini, E., Verdier, T., & Zenou, Y. (2021). Leaders in juvenile crime. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 192, 638–667. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.10.034>
- Erikson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Portál.
- Erikson, E. H. (2022). *Dětství a společnost*. Portál.
- Farkas, J., Sófi, G., & Fekete, M. (2020). Psychological aspects of restorative justice. *Belügyi Szemle*, 68(2), 23–36. <https://doi.org/10.38146/bsz.spec.2020.2.2>
- Farrell, G., Laycock, G., & Tilley, N. (2015). Debuts and legacies: The crime drop and the role of adolescence-limited and persistent offending. *Crime Science*, 4(1), 1–10. <https://doi.org/10.1186/s40163-015-0028-3>
- Feldman, S. S., & Weinberger, D. A. (1994). Self-restraint as a mediator of family influences on boys' delinquent behavior: A longitudinal study. *Child Development*, 65(1), 195–211. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1994.tb00744.x>
- Fergusson, D. M., Boden, J. M., & Horwood, L. J. (2013). Childhood self-control and adult outcomes: Results from a 30-year longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 52(7), 709–717. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2013.04.008>
- Fine, A., Wolff, K. T., Baglivio, M. T., Piquero, A. R., Frick, P. J., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2018). Does the effect of justice system attitudes on adolescent crime vary based on psychosocial maturity? *Child Development*, 89(6), e468–e479. <https://doi.org/10.1111/cdev.12983>
- Fosco, W. D., Hawk, L. W., Colder, C. R., Meisel, S. N., & Lengua, L. J. (2019). The development of inhibitory control in adolescence and prospective relations with delinquency. *Journal of Adolescence*, 76(1), 37–47. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.08.008>
- Frude, N., Honess, T., & Maguire, M. (2013). *CRIME-PICS II Manual* [web version]. M&A Research. <http://www.crime-pics.co.uk/cpicsmanual.pdf>
- Gal, T. (2021). Setting standards for child-inclusive restorative justice. *Family Court Review*, 59(1), 144–160. <https://doi.org/10.1111/fcre.12546>
- Gomis-Pomares, A., Villanueva, L., & García-Gomis, A. (2021). Disentangling the impact of victim-offender mediation in youth recidivism. *Anuario de Psicología Jurídica*, 31(1), 85–89. <https://doi.org/10.5093/apj2021a8>
- Greenberger, E., & Sørensen, A. B. (1974). Toward a concept of psychosocial maturity. *Journal of Youth and Adolescence*, 3(4), 329–358. <https://doi.org/10.1007/bf02214746>

- Greenberger, E., Josselson, R., Knerr, C., & Knerr, B. (1975). The measurement and structure of psychosocial maturity. *Journal of Youth and Adolescence*, 4(2), 127–143. <https://doi.org/10.1007/bf01537437>
- Håkansson, A., & Jesionowska, V. (2018). Associations between substance use and type of crime in prisoners with substance use problems – A focus on violence and fatal violence. *Substance Abuse and Rehabilitation*, 9, 1–9. <https://doi.org/10.2147/sar.s143251>
- Hanfstingl, B., Benke, G., & Zhang, Y. (2019). Comparing variation theory with Piaget’s theory of cognitive development: More similarities than differences? *Educational Action Research*, 27(4), 511–526. <https://doi.org/10.1080/09650792.2018.1564687>
- Hansen, T., & Umbreit, M. (2018). State of knowledge: Four decades of victim-offender mediation research and practice: The evidence. *Conflict Resolution Quarterly*, 36(2), 99–113. <https://doi.org/10.1002/crq.21234>
- Hardesty, J. L., & Ogolsky, B. G. (2020). A socioecological perspective on intimate partner violence research: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 454–477. <https://doi.org/10.1111/jomf.12652>
- Harris, N., Walgrave, L., & Braithwaite, J. (2004). Emotional dynamics in restorative conferences. *Theoretical Criminology*, 8(2), 191–210. <https://doi.org/10.1177/1362480604042243>
- Hay, C. (2001). An exploratory test of Braithwaite’s reintegrative shaming theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(2), 132–153. <https://doi.org/10.1177/0022427801038002002>
- Hayes, H., & Daly, K. (2004). Conferencing and re-offending in Queensland. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 37(2), 167–191. <https://doi.org/10.1375/acri.37.2.167>
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89(3), 552–584. https://www.jstor.org/stable/pdf/2779005.pdf?refreqid=excelsior%3A5732fba7a21006ac81b51c8cf23bfa10&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Holá, L., Westhaplová, L., Labáth, V., Rozehnalová, N., Křivohlavý, J., Šámal, P., Urbanová, M., Sobotková, I., Tamm, M., Hrušáková, M., Spáčil, O., Šámalová, M., Šauerová, M., Tomášek, J., Špejra, M., Stanislav, A., Steinbergerová, D., Cholenský, R., Kovářová Kochová, I.,... & Vasičáková Očenášová, Z. (2013). *Mediace a možnosti využití v praxi*. Grada.
- Hopkins, T., Clegg, J., & Stackhouse, J. (2016). Young offenders’ perspectives on their literacy and communication skills. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 51(1), 95–109. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12188>

- Choi, J. J., & Severson, M. (2009). “What! What kind of apology is this?”: The nature of apology in victim offender mediation. *Children and Youth Services Review*, 31(7), 813–820. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2009.03.003>
- Choi, J. J., Green, D. L., & Gilbert, M. J. (2011). Putting a human face on crimes: A qualitative study on restorative justice processes for youths. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 28(5), 335–355. <https://doi.org/10.1007/s10560-011-0238-9>
- Choi, J. J., Green, D. L., & Kapp, S. A. (2010). A qualitative study of victim offender mediation: Implications for social work. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(7), 857–874. <https://doi.org/10.1080/10911359.2010.494918>
- Jacobsen, S. K., & Zaatut, A. (2022). Quantity or quality?: Assessing the role of household structure and parent-child relationship in juvenile delinquency. *Deviant Behavior*, 43(1), 30–43. <https://doi.org/10.1080/01639625.2020.1774241>
- Janssen, H. J., Bruinsma, G. J. N., Deković, M., & Eichelsheim, V. I. (2018). A between- and within-person analysis of parenting and time spent in criminogenic settings during adolescence: The role of self-control and delinquent attitudes. *Youth & Society*, 50(2), 229–254. <https://doi.org/10.1177/0044118x16636138>
- Jara, P., García-Gomis, A., & Villanueva, L. (2016). Impact of type of intervention on youth reoffending: Are gender and risk level involved? *Psychiatry, Psychology and Law*, 23(2), 215–223. <https://doi.org/10.1080/13218719.2015.1042418>
- Jonas, J., Zebel, S., Claessen, J., & Nelen, H. (2022). The psychological impact of participation in victim-offender mediation on offenders: Evidence for increased compunction and victim empathy. *Frontiers in Psychology*, 12, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.812629>
- Jonas-van Dijk, J., Zebel, S., Claessen, J., & Nelen, H. (2020). Victim–offender mediation and reduced reoffending: Gauging the self-selection bias. *Crime & Delinquency*, 66(6–7), 949–972. <https://doi.org/10.1177/0011128719854348>
- Kenny, D., Blacker, S., & Allerton, M. (2014). Reculer pour mieux sauter: A review of attachment and other developmental processes inherent in identified risk factors for juvenile delinquency and juvenile offending. *Laws*, 3(3), 439–468. <https://doi.org/10.3390/laws3030439>
- Kim, J., & Fletcher, J. M. (2018). The influence of classmates on adolescent criminal activities in the United States. *Deviant Behavior*, 39(3), 275–292. <https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1269563>
- Kohlberg, L., & Hersh, R. H. (1977). Moral development: A review of the theory. *Theory into Practice*, 16(2), 53–59. <https://doi.org/10.1080/00405847709542675>

- Kroska, A., Lee, J. D., & Carr, N. T. (2017). Juvenile delinquency and self-sentiments: Exploring a labeling theory proposition. *Social Science Quarterly*, 98(1), 73–88. <https://www.jstor.org/stable/26612395>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Grada.
- Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. *The Prison Journal*, 85(2), 127–144. <https://doi.org/10.1177/0032885505276969>
- Leve, L. D., Chamberlain, P., & Kim, H. K. (2015). Risks, outcomes, and evidence-based interventions for girls in the US juvenile justice system. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 18(3), 252–279. <https://doi.org/10.1007/s10567-015-0186-6>
- Levine, L., & Munsch, J. (2019). *Child development from infancy to adolescence: An active learning approach* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Li, N., Quintana, D., Shelton, M., & Grigorenko, E. L. (2023). Impact of the COVID-19 pandemic on youth delinquency: A discontinuous growth analysis. *Frontiers in Education*, 8, 1–14. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1007807>
- Masopust Šachová, P. (2019). *Restorativní přístupy při řešení trestních věcí*. C. H. Beck.
- Matthews, B., & Minton, J. (2018). Rethinking one of criminology's "brute facts": The age-crime curve and the crime drop in Scotland. *European Journal of Criminology*, 15(3), 296–320. <https://doi.org/10.1177/1477370817731706>
- McCuish, E., Lussier, P., & Rocque, M. (2020). Maturation beyond age: Interrelationships among psychosocial, adult role, and identity maturation and their implications for desistance from crime. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(2), 479–493. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01178-w>
- McGill, K. A., & Stefurak, T. (2021). "Man up": Sex-Differentiated pathways of juvenile delinquency through trauma, borderline traits & offense patterns. *Juvenile and Family Court Journal*, 72(3), 37–65. <https://doi.org/10.1111/jfcj.12207>
- Meeus, W., Vollebergh, W., Branje, S., Crocetti, E., Ormel, J., van de Schoot, R., Crone, E. A., & Becht, A. (2021). On imbalance of impulse control and sensation seeking and adolescent risk: An intra-individual developmental test of the dual systems and maturational imbalance models. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(5), 827–840. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01419-x>
- Megreya, A. M. (2015). Emotional intelligence and criminal behavior. *Journal of Forensic Sciences*, 60(1), 84–88. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12625>
- Meléndez, A. (2020). The role of criminogenic needs and emotions in restorative justice: Offenders' experiences in victim-offender mediation. *European Journal of Probation*, 13(1), 21–40. <https://doi.org/10.1177/2066220320948374>

- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, *100*(4), 674–701. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8255953/>
- Monahan, K. C., Steinberg, L., Cauffman, E., & Mulvey, E. P. (2009). Trajectories of antisocial behavior and psychosocial maturity from adolescence to young adulthood. *Developmental Psychology*, *45*(6), 1654–1668. <https://doi.org/10.1037/a0015862>
- Monahan, K. C., Steinberg, L., Cauffman, E., & Mulvey, E. P. (2013). Psychosocial (im)maturity from adolescence to early adulthood: Distinguishing between adolescence-limited and persisting antisocial behavior. *Development and psychopathology*, *25*(4Pt1), 1093–1105. <https://doi.org/10.1017/S0954579413000394>
- Moore, A. A., Silberg, J. L., Roberson-Nay, R., & Mezuk, B. (2017). Life course persistent and adolescence limited conduct disorder in a nationally representative US sample: Prevalence, predictors, and outcomes. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *52*(4), 435–443. <https://doi.org/10.1007/s00127-017-1337-5>
- Nascimento, A. M., Andrade, J., & de Castro Rodrigues, A. (2023). The psychological impact of restorative justice practices on victims of crimes – a systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, *24*(3), 1929–1947. <https://doi.org/10.1177/15248380221082085>
- NeMoyer, A., Wang, Y., Alvarez, K., Canino, G., Duarte, C. S., Bird, H., & Alegría, M. (2019). Parental incarceration during childhood and later delinquent outcomes among Puerto Rican adolescents and young adults in two contexts. *Law and Human Behavior*, *44*(2), 143–156. <https://doi.org/10.1037/lhb0000354>
- O’Neill, K. K. (2020). Adolescence, empathy, and the gender gap in delinquency. *Feminist Criminology*, *15*(4), 410–437. <https://doi.org/10.1177/1557085120908332>
- Olthof, T. (2012). Anticipated feelings of guilt and shame as predictors of early adolescents’ antisocial and prosocial interpersonal behaviour. *European Journal of Developmental Psychology*, *9*(3), 371–388. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.680300>
- Pailing, A. N., & Reniers, R. L. E. P. (2018). Depressive and socially anxious symptoms, psychosocial maturity, and risk perception: Associations with risk-taking behaviour. *PLOS ONE*, *13*(8), 1–16. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202423>
- Parks, M. J., Solomon, R. J., Solomon, S., Rowland, B. C., Hemphill, S. A., Patton, G. C., & Toumbourou, J. W. (2018). Delinquency, school context, and risk factors in India, Australia, and the United States: Implications for prevention. *Journal of Research on Adolescence*, *30*(S1), 143–157. <https://doi.org/10.1111/jora.12455>
- Peterson, B. E., Lee, D., Henninger, A. M., & Cubellis, M. A. (2016). Social bonds, juvenile delinquency, and korean adolescents. *Crime & Delinquency*, *62*(10), 1337–1363. <https://doi.org/10.1177/0011128714542505>

- Petoft, A., & Abbasi, M. (2022). Children's criminal perception; lessons from neurolaw. *Child Indicators Research*, 15, 1905–1920. <https://doi.org/10.1007/s12187-022-09928-2>
- Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive development in children: Piaget. Development and learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 2(3), 176–186. <https://doi.org/10.1002/tea.3660020306>
- Poulson, B., & Elton, K. (2002). Participants' attitudes in the Utah juvenile victim-offender mediation program. *Juvenile and Family Court Journal*, 53(1), 37–45. <https://doi.org/10.1111/j.1755-6988.2002.tb00054.x>
- Probační a mediační služba. (2022). *Agendy Probační a mediační služby v letech 2017–2021*. https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2022/03/statistiky_agendy_pms_2017-2021.pdf
- Rekker, R., Pardini, D., Keijsers, L., Branje, S., Loeber, R., & Meeus, W. (2015). Moving in and out of poverty: The within-individual association between socioeconomic status and juvenile delinquency. *PLOS ONE*, 10(11), 1–17. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0136461>
- Reyes-Quilodran, C. A., LaBrenz, C. A., & Donoso, G. (2019). A path to peace: A comparative study of practitioners' views of juvenile restorative justice in Chile, England, Italy, and Sweden. *International Social Work*, 62(1), 255–270. <https://doi.org/10.1177/0020872817725136>
- Riggs Romaine, C. L., Kemp, K., Giallella, C. L., Goldstein, N. E. S., Serico, J., & Kelley, S. (2018). Can we hasten development? Effects of treatment on psychosocial maturity. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(9), 2857–2876. <https://doi.org/10.1177/0306624x17735720>
- Rocque, M., Beckley, A. L., & Piquero, A. R. (2019). Psychosocial maturation, race, and desistance from crime. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(7), 1403–1417. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01029-8>
- Rowan, Z. R., Kan, E., Frick, P. J., & Cauffman, E. (2022). Not (entirely) guilty: The role of co-offenders in diffusing responsibility for crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 59(4), 415–448. <https://doi.org/10.1177/00224278211046256>
- Rozum, J., Kotulan, P., Luptáková, M., Scheinost, M., Tomášek, J., & Špejra, M. (2010). *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. <http://www.ok.cz/iksp/docs/372.pdf>
- Rypi, A. (2016). The feeling rules of victim offender mediation. *International Journal of Work Organisation and Emotion*, 7(2), 83–97. <https://doi.org/10.1504/ijwoe.2016.078074>

- Sherman, L. W., Strang, H., Mayo-Wilson, E., Woods, D. J., & Ariel, B. (2014). Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell Systematic Review. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(1), 1–24. <https://doi.org/10.1007/s10940-014-9222-9>
- Scheinost, M., Diblíková, S., Frydrych, J., Háková, L., Holas, J., Hulmáková, J., Kasal, Z., Kudrlová, K., Kutil, L., Šereda, P., Štěpánek, Z., Večerka, K., & Vlach, J. (2021). *Analyza trendů kriminality v České republice v roce 2020*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. http://www.ok.cz/iksp/docs/470_Analyza_trendu_kriminality_v_Ceske_republice_v_roce_2020.pdf
- Schwalbe, C. S., Gearing, R. E., MacKenzie, M. J., Brewer, K. B., & Ibrahim, R. (2012). A meta-analysis of experimental studies of diversion programs for juvenile offenders. *Clinical Psychology Review*, 32(1), 26–33. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2011.10.002>
- Schwartz, J. A., Savolainen, J., Aaltonen, M., Merikukka, M., Paananen, R., & Gissler, M. (2015). Intelligence and criminal behavior in a total birth cohort: An examination of functional form, dimensions of intelligence, and the nature of offending. *Intelligence*, 51, 109–118. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2015.06.001>
- Simmons, C., Fine, A., Knowles, A., Frick, P. J., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2020). The relation between callous-unemotional traits, psychosocial maturity, and delinquent behavior among justice-involved youth. *Child Development*, 91(1), e120–e133. <https://doi.org/10.1111/cdev.13176>
- Spurná, I. (2020). Psychologické souvislosti násilné trestné činnosti mladistvých. In H. Boukalová & I. Gillernová (Eds.), *Kapitoly z forenzní psychologie* (s. 107–126). Karolinum.
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review*, 28(1), 78–106. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002>
- Steinberg, L., & Cauffman, E. (1996). Maturity of judgment in adolescence: Psychosocial factors in adolescent decision making. *Law and Human Behavior*, 20(3), 249–272. <https://doi.org/10.1007/BF01499023>
- Steinberg, L., & Monahan, K. C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43(6), 1531–1543. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.6.1531>
- Steinberg, L., Chung, H. L., & Little, M. (2004). Reentry of young offenders from the justice system. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2(1), 21–38. <https://doi.org/10.1177/1541204003260045>

- Strang, H., Sherman, L. W., Mayo-Wilson, E., Woods, D., & Ariel, B. (2013). *Restorative justice conferencing (RJC) using face-to-face meetings of offenders and victims: Effects on offender recidivism and victim satisfaction. A systematic review*. Campbell Systematic Reviews. <https://doi.org/10.4073/csr.2013.12>
- Suzuki, M., & Jenkins, T. (2022). The role of (self-)forgiveness in restorative justice: Linking restorative justice to desistance. *European Journal of Criminology*, 19(2), 202–219. <https://doi.org/10.1177/1477370819895959>
- Suzuki, M., & Wood, W. R. (2018). Is restorative justice conferencing appropriate for youth offenders? *Criminology & Criminal Justice*, 18(4), 450–467. <https://doi.org/10.1177/1748895817722188>
- Suzuki, M., & Yuan, X. (2021). How does restorative justice work? A qualitative metasynthesis. *Criminal Justice and Behavior*, 48(10), 1347–1365. <https://doi.org/10.1177/0093854821994622>
- Svensson, R., & Oberwittler, D. (2021). Changing routine activities and the decline of youth crime: A repeated cross-sectional analysis of self-reported delinquency in Sweden, 1999–2017. *Criminology*, 59(2), 351–386. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12273>
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670. <https://doi.org/10.2307/2089195>
- Tan, W. N., & Yasin, M. (2020). Parents' roles and parenting styles on shaping children's morality. *Universal Journal of Educational Research*, 8(3C), 70–76. <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.081608>
- Tomášek, J., Diblíková, S., Hamplová, N., & Rozum, J. (2019). *Rodinné skupinové konference*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. <http://www.ok.cz/iksp/docs/452.pdf>
- Umbreit, M. S., Coates, R. B., & Vos, B. (2007). Restorative justice dialogue: A multi-dimensional evidence-based practice theory. *Contemporary Justice Review*, 10(1), 23–41. <https://doi.org/10.1080/10282580601157521>
- Underwood, L., & Washington, A. (2016). Mental illness and juvenile offenders. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(2), 228–242. <https://doi.org/10.3390/ijerph13020228>
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2020). *Průvodce restorativními programy* (2. vyd.). United Nations.
- Vágnerová, M., & Lisá, L. (2021). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Karolinum.
- Vazsonyi, A. T., Mikuška, J., & Kelley, E. L. (2017). It's time: A meta-analysis on the self-control-deviance link. *Journal of Criminal Justice*, 48, 48–63. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.10.001>

- Vidal, S., Prince, D., Connell, C. M., Caron, C. M., Kaufman, J. S., & Tebes, J. K. (2017). Maltreatment, family environment, and social risk factors: Determinants of the child welfare to juvenile justice transition among maltreated children and adolescents. *Child Abuse & Neglect*, *63*, 7–18. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.11.013>
- Wallinius, M., Johansson, P., Lardén, M., & Dernevik, M. (2011). Self-Serving cognitive distortions and antisocial behavior among adults and adolescents. *Criminal Justice and Behavior*, *38*(3), 286–301. <https://doi.org/10.1177/0093854810396139>
- Walters, G. D. (2020). Neutralization, moral disengagement, and delinquency in adolescence: Testing the reciprocal effects of proactive criminal thinking and guilt on future offending. *Justice Quarterly*, *37*(2), 210–230. <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1537401>
- Walters, G. D., & White, T. W. (1989). Lifestyle criminality from a developmental standpoint. *American Journal of Criminal Justice*, *13*(2), 257–278. <https://doi.org/10.1007/bf02887513>
- Ward, J. T., Link, N. W., & Forney, M. (2023). Mental and physical health, psychosocial maturity, and desistance in young adulthood. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, *0*(0), 1–22. <https://doi.org/10.1007/s40865-023-00224-3>
- Weinberger, D. A. (1997). Distress and self-restraint as measures of adjustment across the life span: Confirmatory factor analyses in clinical and nonclinical samples. *Psychological Assessment*, *9*(2), 132–135. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.9.2.132>
- Weinberger, D. A., & Schwartz, G. E. (1990). Distress and restraint as superordinate dimensions of self-reported adjustment: A typological perspective. *Journal of Personality*, *58*(2), 381–417. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1990.tb00235.x>
- Wikström, P.-O. H., & Treiber, K. (2007). The role of self-control in crime causation. *European Journal of Criminology*, *4*(2), 237–264. <https://doi.org/10.1177/1477370807074858>
- Wilson, D., Olaghere, A., & Kimbrell, C. (2017). *Effectiveness of restorative justice principles in juvenile justice: A meta-analysis*. George Mason University. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/ojdp/grants/250872.pdf>
- Wong, J. S., Bouchard, J., Gravel, J., Bouchard, M., & Morselli, C. (2016). Can at-risk youth be diverted from crime?: A meta-analysis of restorative diversion programs. *Criminal Justice and Behavior*, *43*(10), 1310–1329. <https://doi.org/10.1177/0093854816640835>
- Wood, W. R. (2015). Why restorative justice will not reduce incarceration. *The British Journal of Criminology*, *55*(5), 883–900. <https://www.jstor.org/stable/43819327>
- Woodyatt, L., & Wenzel, M. (2013). Self-forgiveness and restoration of an offender following an interpersonal transgression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *32*(2), 225–259. <https://doi.org/10.1521/jscp.2013.32.2.225>

- World Health Organization. (2015). *Preventing youth violence: An overview of the evidence*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/181008>
- World Health Organization. (2021). *Suicide worldwide in 2019: Global health estimates*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240026643>
- Young, S., Greer, B., & Church, R. (2017). Juvenile delinquency, welfare, justice and therapeutic interventions: A global perspective. *BJPsych Bulletin*, 41(1), 21–29. <https://doi.org/10.1192/pb.bp.115.052274>
- Zákon č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci)* (2012). https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=202/2012%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)* (2003). https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=218/2003%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- Zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)* (2000). https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=257/2000&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- Zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník* (2009). https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=40/2009%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* (2012). https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=89/2012&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- Zehr, H. (2003). *Úvod do restorativní justice*. Sdružení pro probaci a mediaci v justici.
- Zehr, H. (2008). Doing justice, healing trauma: The role of restorative justice in peacebuilding. *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding*, 1(1), 1–16. <http://wiscomp.org/peaceprints/1-1/1.1.2.pdf>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Tabulka rozdílů mezi restorativní a retributivní justicí

Přílohy

Příloha č. 1

Tabulka rozdílů mezi restorativní a retributivní justicí

	paradigma restorativní justice	paradigma retributivní justice
zaměření	oběť	porušení práva
role delikventa	odškodnění, kompenzace	provinilec
záměr postupu	dohoda o nápravě újmy	vymáhání, provádění pravidel
druhotný záměr postupu	porozumění motivu a emocím v pozadí trestného činu, dohoda o nápravě újmy	prozkoumat pravdu
role účastníků v postupu	aktivní	pasivní
kontrola je...	v rukou účastníků	v rukou státního zástupce
povaha postupu	důvěrná	volně přístupná
zaměření	zaměření směrem do budoucnosti	zaměření směrem do minulosti
režim postupu	neformální	formální

Farkas, J., Sófi, G., & Fekete, M. (2020). Psychological aspects of restorative justice. *Belügyi Szemle*, 68(2), 23–36. <https://doi.org/10.38146/bsz.spec.2020.2.2>